

CIJFERS OVER INTEGRATIE -2011-

Beschikbaarheid en bespreking van cijfers over de positie van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen

Miet Lamberts

HIVA, in het kader van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid
UA-UHasselt

Gepubliceerd door
STEUNPUNT GELIJKEKANSENBELEID-KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
HIVA - Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving
Parkstraat 47 – bus 5300, BE 3000 Leuven
www.hiva.be

© typ het jaartal HIVA-K.U.Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden veeeluldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoud

Lijst tabellen	5
Lijst figuren	7
Inleiding	9
1 Integratie in kaart	11
1.1 Integratie?	11
1.2 Integratiemonitor: dynamische invulling, in dialoog met beleid	12
1.3 Naar een eerste selectie van indicatoren voor de integratiemonitor	13
1.3.1 Welke domeinen en welke indicatoren?	13
1.3.2 Less is more	14
1.3.3 Volledig en gedetailleerd	15
1.3.4 Gewenst, maar haalbaar?	16
2 Op zoek naar Belgen van vreemde herkomst	17
2.1 De nationaliteitshistoriek in beeld	17
2.2 Socio-economische monitoring	17
3 Ontcijferd	19
3.1 Demografie	19
3.2 Tewerkstelling en Arbeid	20
3.2.1 Indicatoren	20
3.2.2 Situatie op de arbeidsmarkt	21
3.2.3 Samengevat	25
3.3 Onderwijs	26
3.3.1 Indicatoren	26
3.3.2 Bevindingen	27
3.3.3 Samengevat	46
3.4 Wonen en huisvesting	47
3.4.1 Indicatoren	47
3.4.2 Bevindingen	48

3.4.3	Conclusies en aanbevelingen m.b.t. huisvesting	57
3.5	Welzijn en gezondheid	57
3.5.1	Indicatoren	57
3.5.2	Armoede	58
3.5.3	Gezondheid	63
3.6	Gedeeld en actief burgerschap	67
4	 Besluit	71
	- BIJLAGEN -	75
	bijlage 1 Mogelijke indicatoren (Sannen & Lamberts, 2010)	77
	Bibliografie	81

Lijst tabellen

Tabel 3.1	Activiteitsgraad (20-64 jaar) naar nationaliteit (Vlaams Gewest; 2010), in % naar nationaliteit	21
Tabel 3.2	Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) naar nationaliteit (Vlaams Gewest; 2007-2010), in %	22
Tabel 3.3	ILO-Werkloosheidsgraad (15-64 jaar) naar nationaliteit (Vlaams Gewest; 2007-2010), in %	23
Tabel 3.4	Gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden naar herkomst (2007-2010)	24
Tabel 3.5	Percentage personen met een laag opleidingsniveau (ISCED 2 – lager secundair onderwijs of lager) in de volwassen bevolking (25-64) naar nationaliteit, België en het Vlaamse Gewest, 2009	28
Tabel 3.6	Percentage leerlingen met een schoolse achterstand per leerjaar doorheen het lager onderwijs, naar nationaliteit	30
Tabel 3.7	Aandeel leerlingen naar omvang schoolse achterstand (1 jaar, 2 jaar of >2 jaar) op het einde van de lagere school, naar nationaliteit	31
Tabel 3.8	Aandeel zittenblijvers in het gewoon lager onderwijs per leerjaar, naar nationaliteit	33
Tabel 3.9	Instapleeftijd bij de start van het secundair onderwijs naar etnische afkomst en geslacht	35
Tabel 3.10	Schoolse vertraging (percentages in het gewoon secundair onderwijs per leerjaar. Belgen en niet-Belgen	37
Tabel 3.11	Onderwijsvorm bij de start van het secundair onderwijs naar etnische herkomst	38
Tabel 3.12	Studiekeuze in het 3 ^e en 6 ^e leerjaar secundair onderwijs	39

Tabel 3.13	% van leerlingen met diploma secundair onderwijs die ooit begonnen zijn aan hoger onderwijs	41
Tabel 3.14	Slaagkansen in het eerste jaar hoger onderwijs	43
Tabel 3.15	45	
Tabel 3.16	Type woning (%), Vlaams Gewest 2005	49
Tabel 3.17	Bouwperiode en verbouwingen van de woningen naar nationaliteit van de referentiepersoon (in %)	50
Tabel 3.18	Ouderdom van de woning (%), Vlaams Gewest	51
Tabel 3.19	Woningbezetting naar nationaliteit (in %)	52
Tabel 3.20	Comfortindicator naar socio-economische huishoudkenmerken (%), Vlaams Gewest 2005	54
Tabel 3.21	Staat van de woning naar nationaliteit en bewonerstitel (in %)	55
Tabel 3.22	Staat van de woning (%), Vlaams Gewest 2005	56
Tabel 3.23	Gemiddelde maandelijkse huurprijs zonder kosten (in euro), Vlaams Gewest 2005	56
Tabel 3.24	Totaalbedrag dat gespendeerd werd aan het verwerven van de woning (in euro), voor woningen verworven sinds 1995, opgedeeld naar kopers (aankoop en renovatie) en bouwers (bouwgrond en bouw) (gemiddelden), Vlaams Gewest 2005	56
Tabel 3.25	Aandeel personen die een inkomen hebben beneden de 60% mediaan armoedegrens (op basis van het equivalent beschikbare inkomen)	59
Tabel 3.26	Gemiddeld maandelijks inkomen naar land van herkomst	60
Tabel 3.27	Spreiding in de inkomensquintielen naar land van herkomst	61
Tabel 3.28	Armoederisico (aandeel personen die een inkomen hebben beneden de 60% mediaan armoedegrens) naar herkomst	62
Tabel 3.29	Spreiding in de inkomensquintielen naar land van herkomst	63
Tabel 3.30	Prevalentie van subjectieve gezondheid bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (in%)	64
Tabel 3.31	Prevalentie van mentale gezondheidsproblemen bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)	64
Tabel 3.32	Contacten met de huisarts bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)	65
Tabel 3.33	Gebruik van geneesmiddelen bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)	65
Tabel 3.34	Vaccinatiegraad bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)	66
Tabel 3.35	Kankeropsporing bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)	66

Lijst figuren

Figuur 3.1 Comfort van de woningen naar nationaliteit (in %)

54

Inleiding

De Vlaamse samenleving is een diverse samenleving, waar het aandeel inwoners van vreemde herkomst gedurende de laatste decennia steeds groter geworden is. Om het samenleven in diversiteit tot een succesverhaal te maken, wil de Vlaamse overheid een beleid voeren dat toelaat dat alle Vlamingen, ook oud- en nieuwkomers, ten volle aan de samenleving kunnen deelnemen.

Maar hoe staat het met de integratie van personen van vreemde herkomst? Het Steunpunt Gelijkekansenbeleid onderzocht de vorm en mogelijkheden van de ontwikkeling van een integratiemonitor. Doelstelling van deze integratiemonitor is de wijze waarop het samenleven en de integratie van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen verloopt, in kaart te brengen en daartoe relevante situaties en ontwikkelingen in beeld te brengen.

In deze brochure, die verderbouwt op de eerste cijfermatige invulling van de integratiemonitor (Sannen e.a., 2009), willen we in eerste instantie dieper ingaan op het hoe en wat van deze integratiemonitor. We bespreken kort waaraan een instrument dat integratie beoogt te monitoren, dient te beantwoorden en hoe ver we hier in Vlaanderen op dit moment mee staan.

Vervolgens brengen we een aantal, (in de mate van het mogelijke) recente cijfers samen die de positie van personen van vreemde herkomst binnen een aantal maatschappelijke domeinen weergeven.

1 | Integratie in kaart

1.1 Integratie?

De integratie van personen van vreemde herkomst staat al geruime tijd op de beleidsagenda. Maar hoe staat het met de integratie van personen van vreemde herkomst? De doelstelling van de integratiemonitor dient te zijn om relevante situaties en ontwikkelingen in beeld te brengen, die ons een antwoord kunnen geven op deze vraag. Maar wanneer is er sprake van integratie? En aan de hand van welke indicatoren kunnen we hier uitspraken over doen en kunnen we integratie opvolgen?

Wat houdt integratie in? In een eerdere publicatie werd aan de hand van een exploratieve literatuurstudie getracht te komen tot een eerste invulling van het concept “integratie” (Van den Eede, Wets & Levreau; 2009). We doen een poging tot samenvatting.

De aanwezige etnisch-culturele diversiteit in de samenleving stelt het integratiebeleid voor de uitdaging om te (helpen) komen tot een relatief stabiele en voldoende sterke sociale cohesie. De doelstelling van het integratieproces is het bekomen van een nieuwe vorm van *sociale cohesie* die de diversiteit overstijgt en tegelijk *erkent*. Nauw verbonden hiermee is het creëren van een gevoel van verbondenheid (“*sense of belonging*”) bij alle leden van de maatschappij. Dit onderstreept het belang van het creëren van een gelijkheid van kansen en het bestrijden van discriminatie. Het integratieproces zou moeten uitmonden in een *volwaardige participatie* aan de samenleving, met *volwaardig burgerschap*.

Maar wat betekent dit dan, “sociale cohesie met respect voor de diversiteit”, “volwaardige participatie met volwaardig burgerschap”? Wat verstaan we onder “volwaardig”? En hoe kunnen we dit meten, monitoren? Moet er “goed gescoord”

worden op een reeks van indicatoren, dimensies die samen het integratieconcept vormen? Welke zijn deze indicatoren dan? En wat is “goed scoren”?

1.2 Integratiemonitor: dynamische invulling, in dialoog met beleid

De Peuter e.a. (2007) definiëren ‘monitoren’ als:

“het verzamelen van informatie in de context van het beleid en het beheer, over geselecteerde aspecten of factoren. Monitoring als proces gebeurt op een systematische manier en is doorlopend aan de hand van periodieke metingen of registraties.”

Welke indicatoren kunnen gehanteerd worden om integratie nu en in de toekomst te monitoren? De keuze voor een indicatorenset binnen een monitoringsysteem is *niet neutraal*. Het bepalen en aflijnen van domeinen en indicatoren waarrond de integratiemonitor wordt opgebouwd, is onlosmakelijk verbonden met de definitie en de beleidsinvulling die wordt gegeven aan integratie. Indicatoren zijn steeds gebonden aan een bepaalde visie.

Over sommige indicatoren bestaat weinig discussie, andere indicatoren zijn minder vanzelfsprekend. Zo is iedereen het er over eens dat het van belang is om de werkloosheidsgraad van verschillende groepen op te volgen. Maar geldt dit ook over bv. eigenaarschap van woningen? Wat vertelt deze indicator over integratie? Het is aan de beleidsmakers om samen met experts uit te klaren welke indicatoren het meest relevant zijn om nu en in de toekomst integratie te monitoren.

“Over de vraag wat de relevante maatschappelijke sectoren zijn waar migranten zich moeten positioneren, bestaat in de literatuur een grote mate van eensgezindheid, maar het antwoord is in feite een beleidskeuze. (...) Een definitieve lijst van indicatoren is dan ook niet te geven; een dergelijke lijst hangt af van de gewenste mate van detaillering en van beleidsprioriteiten.”
(van Rijn e.a., 2004: 14)

Een monitoringsysteem is dynamisch; inherent aan het monitoringsysteem is dat het voortdurend bijgesteld moet kunnen worden. Indicatoren veranderen immers naarmate de visie en de focus van de beleidsmakers evolueren.

Het opstellen van een set indicatoren verloopt idealiter in de volgende vier fasen¹:

1. de focus van de indicatoren bepalen vanuit de strategische en operationele doelstellingen van de Vlaamse overheid;
2. doelstellingen identificeren en een consensus bereiken over wat we concreet willen meten;

¹ Deze zijn gebaseerd op de aanbevelingen van de United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS Habitat) en we vinden gelijkaardige processen terug in de literatuur.

3. selectie van een beperkte set betrouwbare indicatoren; “less is more” in deze;
4. bronnen identificeren om de indicatoren in te vullen en op te volgen. Indicatoren laten idealiter ook toe om integratie te vergelijken in de *tijd* en eventueel in de *ruimte* (tussen regio’s, met andere landen).

En wat is “goed scoren”? Sommige definities van indicatoren verwijzen naar een te behalen norm. Het doel van de indicator is dan na te gaan of de vooropgestelde doelstelling werd bereikt. In dit geval wordt ook de term ‘*performantie-indicator*’ gebruikt (Pacolet & Mertens, 1998). Bij gebruik van indicatoren in deze betekenis is het essentieel een doelwaarde voorop te stellen. Het is echter niet de taak van onderzoekers dergelijke doelwaarden vast te stellen. Zij impliceren immers in hoofdzaak beleidskeuzes. Wel kan het beleid zichzelf bepaalde doelwaarden stellen op basis van de set van indicatoren. De indicatoren krijgen dan een expliciete beleidsevaluerende functie.

1.3 Naar een eerste selectie van indicatoren voor de integratiemonitor

1.3.1 Welke domeinen en welke indicatoren?

Met deze theorie in het achterhoofd werd gestart met de ontwikkeling van een eerste indicatorenset. Om de beleidsvisie rond integratie te vertalen naar de concrete uitwerking van een monitoringsysteem, dienden keuzes gemaakt te worden.

Een eerste selectie betrof de domeinen of dimensies die aan bod komen binnen de integratiemonitor. Zo focussen we ons bij het opstellen van deze eerste indicatorenset op de structurele, vnl. socio-economische aspecten van het integratieproces zoals onderwijs, arbeid, welzijn en gezondheid, Per domein werden vervolgens verschillende stappen gezet om te komen tot een concrete indicatorenset. In eerste instantie werd de reeds vermelde literatuurstudie uitgewerkt over integratie en inburgering (Van den Eede, Wets & Levreau, 2009). Deze literatuurstudie fungeert als algemeen kader om de indicatorenset verder te ontwikkelen. Op basis van deze literatuurstudie, op basis van beleidsteksten en op basis van een uitwisseling met een aantal internationale experts² gebeurde een eerste concrete uitwerking van een indicatorenset.

We maken een onderscheid tussen drie verschillende types van indicatoren.

De *situatie-indicatoren* beschrijven een bepaalde situatie en geven de positie van verschillende groepen aan (bv. werkloosheidsgraad).

² Gesloten internationaal expertenseminarie rond "Integration: concept and measurement", georganiseerd door HIVA-Steunpunt Gelijkekansenbeleid op 25 november 2008 in Antwerpen.

Daarnaast worden ook *gedragsindicatoren* opgenomen: deze verwijzen naar de mate waarin een bepaald gedrag al dan niet gesteld wordt door de verschillende groepen (bv. zoekgedrag naar werk).

Naast indicatoren die de situatie beschrijven en die gedrag in kaart brengen, wordt ook geopteerd om zogenaamde *institutionele indicatoren* mee op te nemen. Integratie, zo wordt ook vanuit het beleid benadrukt, is immers een proces dat in twee richtingen gaat, waarbij de verantwoordelijkheid niet alleen gelegd wordt bij het individu, maar tevens bij de ‘ontvangende’ samenleving. Enerzijds integreren personen van vreemde herkomst zich in de Vlaamse samenleving. Anderzijds reikt deze samenleving op haar beurt middelen aan die kansen creëren opdat deze integratie kan plaatsvinden. De maatschappij past zich ook aan en verandert door de aanwezigheid van personen van buitenlandse origine. Integratie is m.a.w. *tweerichtingsverkeer*, dat alleen kan slagen indien beide ‘partijen’ hun verantwoordelijkheden opnemen. Vanuit deze opvatting is het bij het bepalen van indicatoren van belang om ook de meer ‘institutionele’ kant mee op te nemen. In welke mate worden randvoorwaarden gecreëerd, zodat rechten kunnen gerealiseerd worden? Tot op welke hoogte zijn publieke instellingen ook daadwerkelijk ‘opengesteld’ voor personen van vreemde herkomst?

Deze indicatoren werden getoetst aan de visie van verschillende Vlaamse experts en beleidsmakers binnen de verschillende deeldomeinen (Sannen & Lamberts, 2010) en dienen idealiter ook in de toekomst continu getoetst te worden aan de verdere conceptuele invulling (en operationalisering) van integratie op Vlaams niveau.

1.3.2 Less is more

Dit resulteerde in een (zeer uitgebreide) set van indicatoren waarvan de *wenselijkheid* om ze op te nemen in de integratiemonitor door verschillende beleidsactoren duidelijk geuit werd (Sannen & Lamberts, 2010). Deze lijst vindt u in bijlage 1. Het betreft een zeer uitgebreide lijst omdat elk beleidsdomein immers aangaf welke indicatoren de meest wenselijke zouden zijn om integratie vanuit hun deeldomein verder te monitoren.

In een latere fase dringt een keuze *over de verschillende beleidsdomeinen heen* zich op om zo tot de set van belangrijkste en juiste kernindicatoren te kunnen komen, ook naar verdere hanteerbaarheid van het systeem toe: “Less is more”. Samen met de Studiedienst Vlaamse Regering werd reeds gekeken naar haalbaarheid van invulling van de verschillende indicatoren en naar een eerste selectie van kernindicatoren.

1.3.3 Volledig en gedetailleerd

We stellen vast dat er vaak van uitgegaan wordt dat de groep van personen van vreemde herkomst een homogene groep is wanneer men uitspraken wilt formuleren die iets vertellen over het integratieproces: “Allochtonen doen het minder goed op de arbeidsmarkt”, “Allochtonen vertonen meer schoolse achterstand dan autochtonen”, ... Maar wie zijn die ‘allochtonen’ precies? Is het niet nodig om te komen tot meer gedetailleerde uitspraken?

Bij het opstellen van de gewenste indicatorenset werd er daarom zeer duidelijk voor geopteerd om indicatoren die *meer volledige en meer gedetailleerde* informatie kunnen verschaffen over de groep van personen van vreemde herkomst, mee op te nemen als wenselijke indicatoren.

Meer *volledige* informatie duidt dan o.a. op het feit dat de groep van personen van vreemde herkomst nu vaak afgebakend wordt op basis van *nationaliteit*. Wanneer we iets willen vertellen over de maatschappelijke positie van personen van vreemde herkomst hebben we het echter niet enkel over de groep van vreemdelingen, maar precies ook over de integratie van de groep van Belgen van vreemde herkomst die hier reeds lange tijd verblijven, die genaturaliseerd zijn of die hier als Belg geboren zijn. Uit tal van onderzoeken (o.a. Lamberts, 2011) blijkt immers dat niet alleen nationaliteit maar ook herkomst ongeacht nationaliteit (en herkomstkenmerken zoals taal, naam, andere uiterlijke kenmerken,...) een belangrijke determinant is van verschillen in levensloop en in maatschappelijke positie. De achterstellingskenmerken waarmee personen van vreemde herkomst o.a. op de arbeidsmarkt worstelen, verdwijnen immers niet (of niet volledig) met een verandering van nationaliteit. Wanneer dan enkel gekeken wordt naar het nationaliteitsgegeven, kunnen bepaalde resultaten een vertekend beeld van de realiteit geven. Daarom is het van groot belang om de monitoring niet enkel te beperken tot het opvolgen van nationaliteitsverschillen en de nationaliteitskloof, maar ook om monitoring op basis van vreemde herkomst (ongeacht de nationaliteit) op termijn te kunnen ontwikkelen. Immers, de Belgische nationaliteitswetgeving zorgt er voor dat het aandeel Belgen van vreemde herkomst gestaag toeneemt. Het opvolgen van de positie van deze groep blijft een uitdaging. Meer volledige en genuanceerde gegevens laten toe om het beleid verder te verfijnen, op maat af te stemmen op bepaalde categorieën en de effecten ervan op te volgen.

Meer gedetailleerde informatie duidt op het gegeven dat de verschillende groepen niet enkel verschillen op basis van hun nationaliteit of regio van herkomst, maar ook qua *samenstelling naar geslacht, leeftijd, ...* Vaak schuilen in deze gedetailleerde informatie ook bijkomende verklaringen voor vastgestelde verschillen (zie ook Lamberts, 2011). Meer gedetailleerde gegevens die de heterogeniteit binnen de groepen tonen, laten opnieuw toe om het beleid verder te verfijnen en af te stemmen op bepaalde categorieën.

Om gefundeerde en genuanceerde uitspraken te kunnen doen, is het streven naar zo volledig en gedetailleerd mogelijke informatie dan ook een wenselijk uitgangspunt.

1.3.4 Gewenst, maar haalbaar?

Maar wenselijkheid is slechts één aspect. De *haalbaarheid* om de gewenste data te kunnen aanbieden is een andere belangrijke factor. Deze uitgebreide set van gewenste indicatoren heeft immers één grote beperking: de informatie die nodig is om de indicatoren in te vullen, is vaak niet aanwezig of is (nog) niet ontsloten. De uiteindelijke, verdere selectie van indicatoren wordt deels ingegeven door beschikbare data(bronnen).

“Naast inhoudelijke overwegingen zal niet zelden de beschikbaarheid van een bepaald gegeven doorslaggevend zijn om het als indicator toe te passen.” (van Rijn, e.a.; 2004: 14)

Zo wordt voor de meeste indicatoren geopteerd om niet enkel op basis van nationaliteit een onderscheid te kunnen maken, maar ook op basis van *herkomst*: het integratieproces stopt zoals vermeld immers niet bij nationaliteitsverwerving.

Op basis van een inventaris van verschillende bestaande (administratieve) databanken³ per domein (Sannen e.a., 2009) en op basis van een ronde bij de verschillende departementen (Sannen & Lamberts, 2010) waarbij we ook polsten naar nog onontsloten datamogelijkheden, kunnen we concluderen dat de meeste data momenteel enkel beschikbaar zijn naar nationaliteit. De steeds groter wordende groep Belgen van vreemde herkomst is hierdoor niet zichtbaar wat maakt dat de bevindingen enigszins vertekend zijn.

De uiteindelijke indicatorenset zal dus daarom niet onmiddellijk de meest gewenste, de meest complete of de beste indicatorenset om de mate van integratie van bepaalde groepen op te volgen, zijn. Belangrijk is om bewust te zijn van hiaten in de beschikbare data en hiermee rekening te houden bij het gebruik van deze indicatoren als monitoringsinstrument.

³ In het kader van een monitoringsysteem is de informatie die gebruikt wordt om integratie te monitoren immers idealiter ingebed in een recurrente stroom van gegevens (of binnen periodiek beschikbare gegevens). Hierdoor wordt het opstellen van tijdreeksen makkelijker mogelijk en behoren ook vergelijking en benchmarking met andere regio's of andere doelgroepen tot de mogelijkheden.

2 | Op zoek naar Belgen van vreemde herkomst

2.1 De nationaliteitshistoriek in beeld

In deze paragraaf willen we dieper ingaan op de zoektocht naar gegevens op basis van herkomst zodat Belgen van vreemde herkomst ook zichtbaar kunnen worden in de statistieken. Binnen de Vlaamse overheid wordt verwezen naar de VESOC-definitie ter bepaling van wie beschouwd kan worden als ‘allochtoon’. Deze definitie luidt:

Personen met een nationaliteit van een land buiten de EU15 of personen van wie minstens één ouder of twee grootouders een nationaliteit hebben van een land buiten de EU15’.

Reeds geruime tijd discussieert men over de mogelijkheid om via de introductie van een variabele die de nationaliteitshistoriek van individuen (en hun ouders en grootouders) weergeeft, de mogelijkheid te ontsluiten om ook Belgen van vreemde herkomst (door naturalisatie of door nationaliteitsverwerving bij geboorte) zichtbaar te maken in het Rijksregister en vervolgens via koppeling, in het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming. Hierdoor zal het o.a. mogelijk worden om de socio-economische positie van Belgen, genaturaliseerden, andere Belgen van vreemde herkomst en vreemdelingen genuanceerd op te volgen.

2.2 Socio-economische monitoring

Zoals aangegeven in de nota gericht aan de Interministeriële Conferentie Werkgelegenheid (7 maart 2007), dient de socio-economische monitoring uit te gaan van objectieve, anonieme en samengevoegde gegevens die berusten op (een) bestaande administratieve databank(en). Het grootste voordeel van deze metho-

dologie - die gebaseerd is op administratieve gegevens uit het Rijksregister - is dat het geen afzonderlijke registratie noodzaakt en veroorzaakt.

O.a. de resultaten van eigen oefeningen (Lamberts, 2011; Lamberts 2011a) en van andere pilootprojecten waarbij gegevens over de nationaliteitshistoriek uit het Rijksregister gelinkt werden aan het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming, hebben echter aangetoond dat informatie over de nationaliteitshistoriek niet voor alle personen beschikbaar is in het Rijksregister. Deze gegevens (waarbij gekeken wordt naar huidige nationaliteit, nationaliteit voor naturalisatie, nationaliteitshistoriek van ouders en grootouders) werden immers niet systematisch verzameld op en vanaf het ogenblik dat het register werd opgezet.

Omdat deze oefeningen echter steeds betrekking hadden op een steekproef, werd gestart met een pre-test om de precieze omvang van de ontbrekende gegevens binnen het Rijksregister te kunnen achterhalen. In overleg met de Kruispuntbank Sociale Zekerheid en het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, heeft de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO) voor de gehele populatie van het Rijksregister informatie opgevraagd omtrent de beschikbaarheid van deze variabelen.

Na het doorlopen van de voorgeschreven procedure bij het Sectoraal Comité van het Rijksregister en van de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijk Levenssfeer werden deze gegevens in 2010 door de FOD WASO ontvangen en verwerkt.

Uit deze pre-test kan geconcludeerd worden dat er ruim voldoende informatie beschikbaar zal zijn om gefundeerde uitspraken te doen over de arbeidsmarktpositie van personen van vreemde afkomst tussen 20 en 64 jaar⁴ (CGKR, 2011).

De FOD WASO concludeerde op basis van deze pre-test dat het aangewezen is om verder te werken aan de integratie van deze variabelen in het Datawarehouse.⁵

4 Afbakening op basis van nationaliteitshistoriek of geboorteplaats bleek mogelijk voor 90% van de leeftijds-categorie tussen 20 en 64 jaar.

5 Op 16 november 2011 heeft het Comité van het Rijksregister een positief advies gegeven om deze oefening verder te zetten (Gebruikersgroep Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale bescherming, 23 november 2011). Hierbij werd beslist dat de transmissie van de gegevens m.b.t. de nationaliteitshistoriek naar het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale bescherming voor een periode van 5 jaar vastgelegd is. Het Rijksregister gaat van start met de populatie van 2008. Er is nog geen compromis over de indeling van deze herkomstvariabele. Vermoedelijk zal dit verder opgenomen worden in een werkgroep. Ook de timing van de effectieve koppeling is nog niet duidelijk.

3 | Ontcijferd

In deze brochure geven we een korte bespreking per domein en focussen hierbij op de beschikbaarheid van volledige en gedetailleerde gegevens. We baseren ons hierbij op de nulmeting rond integratie waarvan verslag gegeven werd in Sannen e.a. (2009). We geven de indicatoren weer die beschouwd kunnen worden als kernindicatoren en vullen deze in de mate van het mogelijke aan met meer recente informatie.

3.1 Demografie

Zoals gerapporteerd in de meest recente VRIND-publicatie (SVR 2011) heeft 6,4% van de bevolking binnen het Vlaamse Gewest een vreemde nationaliteit (op 1 januari 2010), een lichte toename ten opzichte van de voorbije jaren. Ongeveer 64% van deze groep vreemdelingen heeft een EU-nationaliteit (2008).

Het positief buitenlands migratiesaldo (2009) bedraagt 4,1 personen per 1 000 inwoners, een lichte daling ten opzichte van 2008.

Zoals reeds uitvoerig besproken, hebben veel personen van vreemde herkomst de Belgische nationaliteit verworven, maar zij zijn als groep niet zichtbaar in deze statistieken naar nationaliteit. Gemiddeld telt het Vlaams Gewest 2,2 nationaliteitsverwervingen per 1 000 inwoners. De Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) schat het totale aandeel personen van vreemde herkomst (vreemdelingen, genaturaliseerden en diegenen die als Belg geboren zijn maar waarvan de moeder bij geboorte een vreemde nationaliteit had) op ongeveer 10% (gegevens 2004).

3.2 Tewerkstelling en Arbeid

3.2.1 Indicatoren

Het hoeft geen betoog dat het hebben van *werk* en het krijgen van kansen op de *arbeidsmarkt*, een belangrijk gegeven is binnen het integratieproces van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen.

Zelfredzaamheid en het actief kunnen participeren aan de maatschappij, start immers met het hebben van inkomen en het kunnen beschikken over financiële middelen (economisch kapitaal). Het hebben van duurzaam, kwaliteitsvol en stabiel werk betekent zekerheid van inkomen, onafhankelijkheid van sociale zekerheidsinstanties en het kunnen beschikken over ruimte om actief aan andere domeinen van de maatschappij te kunnen participeren. Naast de financiële aspecten, biedt het verrichten van arbeid ook een belangrijke bron van zelfrespect, eigenwaarde en zinvolle invulling in het leven van velen.

Voor het Vlaamse beleidsdomein Werk vormt de tewerkstelling van personen van vreemde herkomst een duidelijke prioriteit. De situatie van personen van vreemde herkomst op de arbeidsmarkt wordt dan ook op de voet gevolgd. We beschikken dus over kwalitatief sterke, recente indicatoren en tijdsreeksen die gestructureerd opgevolgd worden.

Toch stellen we nog enkele hiaten vast in de beschikbare statistieken. Deze hiaten zijn echter voornamelijk terug te brengen tot het feit dat het moeilijk is om Belgen van vreemde herkomst in de statistieken te onderscheiden; nog steeds primeert het onderscheid naar nationaliteit. De meeste beschikbare indicatoren hebben dan ook betrekking op het onderscheid tussen verschillende nationaliteitsgroepen.

Werkloosheids- en werkzaamheidsgraden worden berekend op basis van de *Enquête naar de Arbeidskrachten* (EAK) (NIS-ADSEI). Deze enquête laat toe om (geëxtrapolerde) uitspraken te doen op basis van nationaliteit en/of op basis van het geboorteland van de respondenten.

Voor meer gedetailleerde informatie over arbeid, dient beroep gedaan te worden op administratieve gegevens en meer bepaald op de databestanden van de sociale zekerheid (*Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale bescherming*, een koppeling van verschillende administratieve databanken bij de Kruispuntbank voor Sociale Zekerheid). Maar ook deze bron bevat enkel een indicatie van personen van vreemde herkomst op basis van nationaliteit. Zoals reeds vermeld zou in de toekomst de mogelijkheid bestaan om ook uitspraken op basis van herkomst te formuleren.

We zullen vaststellen dat we inzake werkloosheidsgegevens wel kunnen beschikken over gegevens op basis van herkomst. Dit op basis van VDAB-gegevens (zie verder). Andere administratieve databanken laten deze opvolging (nog) niet toe.

3.2.2 Situatie op de arbeidsmarkt

De situatie op de arbeidsmarkt kent periodes van *hoog- en laagconjunctuur*. Bij monitoring van de situatie van personen van vreemde herkomst op de arbeidsmarkt, is het van belang om steeds de context mee te nemen en te bespreken hoe de arbeidsmarktsituatie van de doelgroep van personen van vreemde herkomst, gegeven de algemene context, al dan niet de globale tendensen op de arbeidsmarkt volgt.⁶

3.2.2.1 Activiteitsgraad

De activiteitsgraad geeft aan welk deel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd (hier afgebakend als 20-64 jaar) aanwezig is op de arbeidsmarkt, hetzij als werkzoekende, hetzij als werkende. Deze indicator vertelt ons dus ook iets over het aandeel inactieven; mensen die zich teruggetrokken hebben van de officiële arbeidsmarkt, die geen beroep doen op werkloosheidsuitkering en die dus ook niet op zoek zijn naar werk.

Tabel 3.1 Activiteitsgraad (20-64 jaar) naar nationaliteit (Vlaams Gewest; 2010), in % naar nationaliteit

	2010		
	Man	Vrouw	Totaal
Totaal	81,5	70,2	75,9
<i>Nationaliteit</i>			
Belgen	81,5	70,8	76,2
EU-burgers excl.Belgen	82,7	70,6	76,9
Niet-EU-burgers	76,2	41,9	58,3

Bron FOD Economie-Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, EAK

Belgen en andere EU-burgers nemen vaker actief deel aan de arbeidsmarkt dan vreemdelingen niet-EU27. De bovenstaande tabel toont vnl. grote verschillen tussen mannen en vrouwen. Vrouwen zijn globaal genomen vaker niet-actief op de arbeidsmarkt dan mannen. De hogere mate van inactiviteit van personen van vreemde herkomst niet-EU27 wordt dus grotendeels bepaald door de inactiviteit van vrouwen.

⁶ Mogelijke indicatoren die iets vertellen over de algemene en voorspelde toestand op de arbeidsmarkt zijn de economische groei, uitzendarbeid, aantal ontvangen vacatures, tijdelijke werkloosheid, bedrijfsoprichtingen en -falingen, ...

3.2.2.2 Werkzaamheidsgraad

De werkzaamheidsgraad geeft het aandeel werkenden binnen de bevolking op beroepsactieve leeftijd (opnieuw hanteren we hier, gegeven de Vlaamse situatie inzake leerplicht, de categorie van 20-64 jaar i.p.v. 15-64 jaar) weer.

Tabel 3.2 Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) naar nationaliteit (Vlaams Gewest; 2007-2010), in %

	2007	2008	2009	2010
Totaal	71,9	72,3	71,5	72,1
<i>Nationaliteit</i>				
Belgen	72,7	72,8	72,2	72,9
EU-burgers (excl. Belgen)	68,8	71,5	68,0	70,1
Niet-EU-burgers	44,5	47,2	46,9	44,4

Bron Eurostat LFS, FOD Economie-Algemene Directie Statistiek en Economische informatie (Bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE)

Bovenstaande tabel geeft aan dat er een grote kloof is tussen Belgen, EU-burgers en niet-EU-burgers op de Vlaamse arbeidsmarkt. Nog niet de helft van de niet-EU-burgers op beroepsactieve leeftijd is aan de slag op de Vlaamse arbeidsmarkt. Verklaringen hiervoor dienen gezocht te worden in de hogere inactiviteit (zeker bij vrouwelijke niet-EU-burgers) van deze groep maar ook in drempels tot de arbeidsmarkt voor deze nationaliteitsgroepen.

Het verschil in arbeidsdeelname tussen Belgen en niet-EU-burgers is in het Vlaamse gewest groot, en dit ondanks een sterke inhaalbeweging in de periode 2001-2008. De werkzaamheidsgraad van niet-EU-burgers steeg in deze periode ('01-'08) met 11 procentpunten t.o.v. een globale stijging van 4 procentpunten op Vlaams niveau. Sinds 2008 zien we echter dat, ten gevolge van de economische crisis, vooral de werkzaamheidsgraad van de groep van niet-EU-burgers opnieuw een daling kent. Deze groep lijkt minder te profiteren van het snelle herstel van de arbeidsmarkt, dat wel zichtbaar is bij Belgen en EU-burgers.

3.2.2.3 Werkloosheidsgraad

De werkloosheidsgraad geeft aan welk deel van de beroepsactieve bevolking (de bevolking die zich wel aanbiedt op de arbeidsmarkt, hetzij als werkende, hetzij als werkzoekende) geen job vindt.

Door de ILO-werkloosheidsgraad te hanteren, worden vergelijkingen met andere regio's en Europese landen (tot op zekere hoogte) mogelijk. De internationale arbeidsorganisatie omschrijft werklozen als niet-werkenden die actief hebben gezocht in een referentieperiode van vier weken en die binnen de twee weken aan een nieuwe job kunnen beginnen, of als niet-werkenden die een job hebben

gevonden die binnen de drie maanden begint. Binnen deze definitie worden strengere criteria gehanteerd dan de definitie die de VDAB gebruikt om de groep van niet-werkende werkzoekenden (nwwz) af te bakenen.

Tabel 3.3 ILO-Werkloosheidsgraad (15-64 jaar) naar nationaliteit (Vlaams Gewest; 2007-2010), in %

	2007	2008	2009	2010
Totaal	4,4	3,9	5,0	5,2
<i>Nationaliteit</i>				
Belgen	4,0	3,5	4,5	4,7
EU-burgers (excl. Belgen)	6,5	6,8	8,6	8,8
Niet-EU-burgers	21,4	23,3	21,6	24,7

Bron Eurostat LFS, FOD Economie-Algemene Directie Statistiek en Economische informatie (Bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE)

Gemiddeld vond 5,2% van diegenen die zich aanboden op de arbeidsmarkt in 2010, geen job. De economische crisis in 2008 resulteerde in opnieuw een stijging van de werkloosheidsgraad, daar waar sinds 2003 een continu dalende lijn werd opgetekend.

Wanneer we kijken naar de deelgroepen naar nationaliteit, stellen we grote verschillen vast. De nationaliteit blijkt nog steeds een grote bepalende rol te spelen in iemands kansen op de arbeidsmarkt. In 2010 had 4,7% van de Belgen die actief waren op de arbeidsmarkt, geen job. Bij mensen met een EU-nationaliteit steeg dit aandeel tot 8,8% en bij niet-EU-burgers vindt zelfs één vijfde van de personen die actief zijn op de arbeidsmarkt, geen job.

De VDAB beschikt over gegevens die verder gaan dan enkel de indeling naar nationaliteit. Vanaf 2007 is ook de eventuele vorige nationaliteit van Belgen gekend bij de VDAB. De indeling naar origine wordt vanaf 2007 dan ook gebaseerd op de huidige en vorige nationaliteit. Vóór 2007 hanteerde de VDAB ook reeds een indeling zowel naar nationaliteit als naar origine. De indeling naar origine was vóór 2007 gebaseerd op een systeem van vrijwillige registratie als allochtoon en een systeem van naamherkenning (voor personen van Turkse en Maghrebijnse herkomst). De nieuwe methode heeft o.a. als voordeel dat een grotere groep allochtone werkzoekenden kan vervat worden in de statistieken (ook niet-Turkse en niet-Maghrebijnse herkomst kan nu worden getraceerd). Deze methodologiewijziging zorgt voor een tijdreeksbreuk waardoor het in kaart brengen van evoluties moeilijk is. We bespreken dan ook enkel de evolutie sinds 2007 in detail.

Tabel 3.4 Gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden naar herkomst (2007-2010)

	2007	2008	2009	2010	Evolutie 2007-2010 (%)
Totaal aantal	180 400 (100,0%)	168 900 (100,0%)	202 800 (100,0%)	208 250 (100,0%)	+15,4%
<i>Naar origine</i>					
EU-27 (incl. Belgische origine)	144 900 (80,3%)	133 950 (79,3%)	159 000 (78,4%)	160 750 (77,2%)	+10,9%
Niet-EU-27	35 500 (19,7%)	34 950 (20,7%)	43 800 (21,6%)	47 500 (22,8%)	+33,8%

Bron VDAB ARVASTAT

De gegevens tonen in eerste instantie aan dat personen met een huidige of vorige nationaliteit van buiten de EU27-landen, minder profiteren van de gunstige tendens op de arbeidsmarkt in de periode 2007-2008. Ook stellen we vast dat het aantal werkzoekenden van vreemde origine niet-EU27 gedurende en na de economische crisis van 2008 sterker gestegen is dan gemiddeld. Daar waar we zien dat de stijging van het aantal niet-werkende werkzoekenden globaal genomen vertraagt sinds 2009 is dit minder het geval voor werkzoekenden van vreemde origine. Sinds 2007 is de stijging van het aantal nwwz van vreemde origine niet-EU27 drie keer groter dan van de nwwz van vreemde origine EU27.

3.2.2.4 Belgen van vreemde herkomst

In het kader van de uitwerking van de integratiemonitor werd een *studie-oefening* gestart om uitspraken te kunnen doen over de arbeidsmarktsituatie van Belgen van vreemde herkomst. Binnen deze oefening werd een representatieve, geanonimiseerde steekproef van 300 000 personen tussen 18 en 65 jaar getrokken (representatief naar geslacht en leeftijdsklasse). Deze personen zijn opgenomen in de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) en woonachtig in Vlaanderen of Brussel. Vervolgens werd van deze 300 000 inwoners de nationaliteit bepaald, de historiek van hun nationaliteit en, in de mate van het mogelijke, voor Belgen die als Belg geboren zijn, ook de historiek van de nationaliteit van beide ouders. Zo konden we binnen de groep van personen van vreemde herkomst, een onderscheid maken tussen vreemdelingen, genaturaliseerden en personen die Belg waren van bij geboorte maar van wie minstens 1 van de ouders ooit een vreemde nationaliteit had gehad (Lamberts, 2011).

De resultaten van deze studie-oefening tonen aan dat naast nationaliteit ook herkomst belangrijk is op de arbeidsmarkt. Zowel vreemdelingen, als genaturaliseerden en Belgen van vreemde herkomst hebben een kleinere kans om als loontrekken aan het werk te zijn, en indien ze toch aan het werk zijn, is de kans groter dat ze actief zijn in de meer preciaire sectoren (horeca, uitzendsector, ...) van de arbeidsmarkt.

Toch zien we ook binnen deze brede groep van ‘allochtonen’ een onderscheid naar positie op de arbeidsmarkt tussen diegenen die van bij geboorte Belg zijn, diegenen die genaturaliseerd zijn en diegenen die een vreemde nationaliteit hebben. We stellen vast dat vooral de vreemdelingen een kleinere kans hebben om effectief aan de slag te zijn op de Vlaamse arbeidsmarkt. En, indien ze aan de slag zijn, is de kans dat ze actief zijn in meer preciaire sectoren, groter. Zij die van bij geboorte Belg zijn maar van wie (minimum) één van de ouders van vreemde herkomst is (Belgen van vreemde herkomst), hebben van alle allochtonen het meeste kans om aan het werk te zijn. Maar in vergelijking met de categorie ‘autochtone’ Belgen doen zij het toch ook minder goed op de arbeidsmarkt.

Deze gegevens tonen aan dat statistieken die enkel een indeling op basis van nationaliteit weergeven, de heterogeniteit binnen de groep met een Belgische nationaliteit onvoldoende weergeven. In het kader van de ontwikkeling van een integratiemonitor is het van belang ook de groep Belgen van vreemde herkomst zichtbaar te kunnen maken en te kunnen opvolgen binnen een aantal belangrijke domeinen waaronder de arbeidsmarkt. Dergelijke meer genuanceerde cijfers laten toe om het beleid verder te verfijnen, af te stemmen op bepaalde categorieën en de effecten ervan op te volgen.

3.2.3 Samengevat

1. De positie van allochtonen op de arbeidsmarkt vormt een beleidsprioriteit. De situatie van allochtonen op de arbeidsmarkt wordt dan ook op de voet gevolgd. We beschikken dus, in tegenstelling tot andere domeinen die in dit rapport besproken worden, over kwalitatief sterke, recente indicatoren en tijdsreeksen die gestructureerd opgevolgd worden. Het beeld dat geschetst wordt, is echter niet rooskleurig.
2. Een belangrijk hiaat binnen arbeidsmarktstatistieken is dat de meeste gegevens enkel betrekking hebben op de nationaliteit; Belgen van allochtone herkomst verdwijnen uit de statistieken. Onderzoek heeft echter aangetoond dat herkomst een belangrijke bepalende factor is op de arbeidsmarkt. Het zichtbaar maken van de Belgen van allochtone herkomst vormt dan ook een ongoing project.
3. De cijfers geven aan dat vreemdelingen, en dan vooral de vrouwen, zich vaker helemaal niet aanbieden op de arbeidsmarkt. De activiteitsgraad was het laagst bij Turkse en Marokkaanse vrouwen: 80% van deze vrouwen was inactief.
4. De werkloosheidscijfers tonen aan dat, indien niet-Belgen zich aanbieden op de arbeidsmarkt, zij een hogere kans hebben om geen job te vinden dan Belgen. De situatie is het meest dramatisch voor de groep van niet-EU27-burgers:

bijna één op vier van de personen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, vindt geen job (t.o.v. 5% van de Belgen).

5. De gegevens tonen aan dat niet-EU27-burgers (op basis van huidige en vorige nationaliteit) minder profiteren van de gunstige tendens op de arbeidsmarkt in de periode 2007-2008. De conjuncturele ommezwaai sinds 2008 komt ook harder aan bij de groep van niet-EU27-burgers; het aantal werkzoekenden van vreemde origine niet-EU27 gedurende en na de economische crisis is sterker gestegen dan gemiddeld. Daar waar we zien dat de stijging van het aantal niet-werkende werkzoekenden globaal genomen vertraagt sinds 2009 is dit minder het geval voor werkzoekenden van vreemde origine. Sinds 2007 is de stijging van het aantal nwwz van vreemde origine niet-EU27 drie keer groter dan van de nwwz van vreemde origine EU27.

3.3 Onderwijs

3.3.1 Indicatoren

Aangezien participatie op de arbeidsmarkt door heel wat beleidsmakers gezien wordt als een uiting van succesvolle integratie, is het in functie van een monitoringsoefening rond integratie zinvol om te gaan kijken naar de factoren die deze arbeidsmarktparticipatie mee beïnvloeden. Een belangrijke factor die in sterke mate iemands kansen op de arbeidsmarkt bepaalt, is het opleidingsniveau.

Onderwijs is niet enkel een hefboom voor betere arbeidsmarktkansen, het wordt ook gezien als buffer tegen armoede en sociale uitsluiting. Een hoge opleiding biedt een betere bescherming tegen armoede en resulteert in een lager armoederisico voor deze groep.

Met het oog op de selectie van een set indicatoren om de integratie van personen van vreemde herkomst te monitoren, is het dan ook belangrijk om een aantal onderwijsindicatoren op te nemen die inzicht kunnen verschaffen in de schoolloopbaan en het behaalde opleidingsniveau.

Wanneer deze onderwijsindicatoren wijzen op een achterstandspositie van personen van vreemde herkomst t.o.v. autochtonen, is het waarschijnlijk dat dit ook gevolgen zal hebben voor hun kansen en instroom op de arbeidsmarkt. Grote verschillen tussen allochtone en autochtone leerlingen kunnen eveneens een aanduiding zijn dat het schoolsysteem onvoldoende is aangepast aan de specifieke noden van allochtone leerlingen en dat ook daar een aantal maatregelen nodig zijn om de onderwijskansen van allochtone leerlingen te verbeteren.

Een belangrijke gegevensbron om de aanwezigheid en participatie van allochtone leerlingen doorheen het Vlaamse onderwijssysteem in kaart te brengen, zijn de

gegevens van het Departement Onderwijs. Er wordt door het Departement Onderwijs (binnen de vrij beschikbare gegevens) een onderscheid gemaakt tussen leerlingen van Belgische nationaliteit en leerlingen van vreemde nationaliteit. Maar heel wat leerlingen van vreemde herkomst, zijn in België geboren en dragen de Belgische nationaliteit. Het gebruik van het criterium nationaliteit heeft als gevolg dat deze leerlingen *verdwijnen* in de groep leerlingen met Belgische nationaliteit en dus niet als allochtoon geïdentificeerd kunnen worden in de onderwijsstatistieken. Toch kunnen factoren die samenhangen met het hebben van een andere etnische herkomst (zoals het hebben van een andere thuistaal, andere culturele gebruiken, ...) een invloed hebben op o.a. de participatie, schoolprestaties of studieoriëntatie. Het gebruik van het criterium *nationaliteit* in de onderwijsstatistieken van het Departement Onderwijs heeft dan ook gevolgen voor de interpretatie van de indicatoren. Het aanwenden van *bijkomende criteria* (bv. thuistaal, land van herkomst/nationaliteit ouders, achternaam, land van herkomst grootouders) kan positief bijdragen tot het wegwerken van deze hiaten en tot het krijgen van een correcter beeld van de onderwijspositie van allochtone leerlingen. In het kader van het Gelijke Onderwijskansenbeleid (GOK) wordt meer gedetailleerde informatie opgevraagd (thuistaal van de leerling, opleidingsniveau van de moeder, leeft het gezin van een vervangingsinkomen, ontving de leerling een studietoelage, enz.). Deze gegevens bieden mogelijkheden om allochtone leerlingen te definiëren aan de hand van andere criteria dan het criterium nationaliteit en vormen een interessante aanvullende gegevensbron.

3.3.2 Bevindingen

3.3.2.1 Scholingsgraad

Wanneer we kijken naar de scholingsgraad van de bevolking (25-64 jaar) naar nationaliteit, zien we duidelijke verschillen tussen het aandeel kort- of laaggeschoolden onder de Belgische en EU27-populatie t.o.v. het aandeel kortgeschoolden onder de inwoners met een nationaliteit niet-EU27. Meer dan de helft van deze laatste groep beschikt maximum over een diploma lager secundair onderwijs, t.o.v. 37,1% van de Belgen en 36,3% van de vreemdelingen behorend tot de andere EU27-landen.

Tabel 3.5 Percentage personen met een laag opleidingsniveau (ISCED 2 – lager secundair onderwijs of lager) in de volwassen bevolking (25-64) naar nationaliteit, België en het Vlaamse Gewest, 2009

	Vlaams Gewest	België
Belg	37,1	37,5
Andere EU-27	36,3	42,5
Niet EU-27	53,6	54,2

Bron FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: EAK, zoals opgenomen in het Brussels armoederapport 2010, p. 74.

3.3.2.2 Schoolse vertraging/achterstand⁷

a) Kleuteronderwijs

We stelden reeds vast (Sannen e.a., 2009, op basis van gegevens van de PSBH) dat gemiddeld 16% van de 2,5-3-jarigen niet participeerde aan het *kleuteronderwijs* (Groenez, e.a., 2003). De participatie bij kleuters met een Maghrebijnse nationaliteit lag lager dan dit gemiddelde. De laagste participatiegraad vonden we voor kleuters met een Zuid- of Oost-Europese nationaliteit. Deze resultaten waren echter gebaseerd op een klein aantal observaties en moeten dan ook met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Bovendien voert Vlaanderen sinds 2006 een beleid om de kleuterparticipatie te verhogen en deelname aan het kleuteronderwijs vanaf 2,5 jaar sterk aan te moedigen. Dit beleid richt zich vnl., naast kleuters uit kansarme gezinnen, tot kleuters met een andere herkomst en wil voorkomen dat ze reeds tijdens de eerste jaren van hun schoolloopbaan een achterstand oplopen. Om het effect te meten van dit aanmoedigingsbeleid, maar ook om te weten tot welke gezinnen dit beleid zich prioritair moet richten, dienen we te weten welke kleuters niet instappen in het kleuteronderwijs op de leeftijd van 2,5 jaar of later. In het kader van het monitoren van integratie is het dan ook een zinvolle oefening om na te gaan in welke mate kleuters van vreemde herkomst al dan niet participeren aan het kleuteronderwijs op 2,5/3 jaar en dit te vergelijken met de cijfers voor autochtone kleuters.

We gebruiken de indicator ‘schoolse vertraging’ om iets te zeggen over de doorstroom van leerlingen van vreemde herkomst tijdens hun onderwijsloopbaan. Met schoolse vertraging bedoelen we de vertraging die een leerling oploopt t.o.v. de groep leerlingen die het ‘normaal’ voorgeschreven schooltraject volgt. Schoolse vertraging is niet noodzakelijk het gevolg van ‘*zittenblijven*’, maar kan ook andere oorzaken hebben (bv. ziekte, instappen op latere leeftijd) (Departement Onderwijs). In het kleuteronderwijs wordt schoolse achterstand voornamelijk veroorzaakt door een latere instapleeftijd. Groenez e.a. (2003) stelden vast dat kleuters

⁷ We gebruiken de begrippen schoolse achterstand en schoolse vertraging als synoniem voor elkaar.

met een Maghrebijnse nationaliteit of met een niet-Europese thuistaal een grotere kans hebben om reeds een schoolse achterstand opgelopen te hebben op het einde van het kleuteronderwijs (op basis van PSBH-data). Deze data toonden ook aan dat kinderen met een andere herkomst die niet deelnemen aan het kleuteronderwijs, hun onderwijsloopbaan met een achterstand starten - in veel gevallen is dit een taalachterstand - en dat deze achterstand gevolgen heeft voor de rest van hun schoolloopbaan (Groenez et al., 2003; Mahieu, 2003).

b) Lager onderwijs

Gegevens van het Departement Onderwijs tonen aan dat 6,5% van de leerlingen in het gewoon *lager onderwijs* van vreemde nationaliteit was (schooljaar 2009-2010). Dit aandeel blijft ongeveer constant sinds 2000-2001. Opnieuw moeten we wijzen op de gevolgen die het hanteren van het criterium nationaliteit met zich meebrengt. Deze gegevens geven een gedeeltelijk beeld omdat kinderen met een andere herkomst die de Belgische nationaliteit hebben, verdwijnen in de groep Belgische leerlingen. Om een meer gedetailleerd plaatje te kunnen geven van de positie van leerlingen van vreemde herkomst in het onderwijs doen we een beroep op gegevens die afkomstig zijn uit survey's zoals de SONAR-databank.

Voor de analyses op de SONAR-databank, die toelaat de schoolloopbanen van drie leeftijdscohorten in kaart te brengen, wordt een *breder operationalisering* van etnische herkomst gebruikt. Verschillende criteria worden gehanteerd om tot een definitie van autochtonen en allochtonen te komen: nationaliteit, nationaliteit en geboorteland van de grootmoeder, en thuistaal. Respondenten die de Belgische nationaliteit hebben, in België geboren zijn, een grootmoeder (aan moederszijde) hebben die de Belgische nationaliteit heeft en in België geboren is en die thuis ook Nederlands spreken, worden beschouwd als *autochtonen*. Respondenten die aan minstens 1 van deze voorwaarden niet voldoen, worden beschouwd als *allochtonen*. Op basis van deze operationalisering zijn 15% van de respondenten in de SONAR-steekproef allochtoon. (Duquet e.a., 2006). Naast het onderscheid allochtoon-autochtoon maakt men nog een onderscheid naar land van herkomst. Dit laat toe om iets te zeggen over verschillen die er bestaan binnen de groep allochtone leerlingen.

We stelden reeds vast dat kleuters van vreemde herkomst een grotere kans hebben om reeds een schoolse achterstand opgelopen te hebben op het einde van het kleuteronderwijs (op basis van PSBH-data). Op basis van deze bevindingen kunnen we verwachten dat de achterstand opgelopen in het kleuteronderwijs, een invloed zal hebben op de instapleeftijd van leerlingen van vreemde herkomst in het eerste leerjaar. Gegevens op basis van de SONAR-databank toonden aan dat globaal genomen een *laattijdige instroom*, d.w.z. een instroom op 7 jaar of ouder,

zich voordoet bij 2,2% van de jongens en 2,4% van de meisjes. Wanneer we kijken naar verschillen tussen autochtonen en personen van vreemde herkomst zien we dat bij autochtone leerlingen een laattijdige intrede in het lager onderwijs slechts sporadisch gebeurt (bij 1,5% van de jongens en 1,3% van de meisjes). Bij leerlingen van vreemde herkomst gebeurt dit echter veel frequenter, nl. bij 6,3% van de jongens en 8,2% van de meisjes. Splitsen we deze resultaten verder uit naar land van herkomst, zien we dat deze laattijdige intrede zich voornamelijk voordoet bij Noord-Afrikaanse (12,5%) en Turkse (9,7%) jongens en bij Turkse (11,3%) en Noord-Afrikaanse (11,0%) meisjes. Voor leerlingen met een Zuid-Europese herkomst vinden we percentages die minder afwijkend zijn t.o.v. het gemiddelde patroon.

Het Departement Onderwijs beschikt over meer recente gegevens naar nationaliteit met betrekking tot de schoolse achterstand per leerjaar.

Tabel 3.6 **Percentage leerlingen met een schoolse achterstand per leerjaar doorheen het lager onderwijs, naar nationaliteit**

2000-2001	Belgen	Niet-Belgen
1ste leerjaar	10,1	36,9
2e leerjaar	12,4	45,8
3e leerjaar	13,2	47,2
4e leerjaar	13,4	50,5
5e leerjaar	13,4	50,9
6e leerjaar	11,7	46,6
Totaal	12,4	45,8
2009-2010	Belgen	Niet-Belgen
1ste leerjaar	10,9	31,7
2e leerjaar	13,8	38,7
3e leerjaar	15,1	42,8
4e leerjaar	15,6	45,8
5e leerjaar	15,8	48,2
6e leerjaar	13,0	41,1
Totaal	14,0	41,0

Bron Departement Onderwijs (Levreau e.a., 2011, gebaseerd op Sannen e.a., 2009)

Wanneer we kijken naar de schoolse achterstand per leerjaar, zien we dat er een belangrijke kloof is tussen leerlingen van vreemde nationaliteit en leerlingen met een Belgische nationaliteit en dat de kloof tussen beide groepen een constante is doorheen de lagere schoolloopbaan. Deze cijfers tonen ook aan dat het eerste leerjaar een leerjaar is waarin veel leerlingen een achterstand oplopen. In de volgende leerjaren neemt de achterstand bij Belgische leerlingen slechts lichtjes toe, bij niet-Belgen is de toename sterker.

In 2000-2001 had 10,1% van de Belgische leerlingen in het eerste leerjaar een schoolse achterstand. Bij leerlingen van vreemde nationaliteit lag het percentage leerlingen met schoolse achterstand een heel stuk hoger, 36,9%. In 2009-2010 zien

we dat het aantal leerlingen met een vreemde nationaliteit dat een achterstand heeft in het eerste leerjaar, afgenomen is en nog 31,7% bedraagt. Bij leerlingen met de Belgische nationaliteit zien we in 2009-2010 echter een lichte toename van het aantal leerlingen met een schoolse achterstand in het eerste leerjaar. Eenzelfde trend doet zich voor in de andere leerjaren. De kloof tussen Belgische leerlingen en leerlingen met een vreemde nationaliteit blijft echter groot.

In 2000-2001 had in totaal 12,4% van de Belgische leerlingen in de lagere school een achterstand. Voor niet-Belgische leerlingen lag dit percentage flink hoger, 45,8%. In 2009-2010 verbeterden leerlingen met vreemde nationaliteit hun positie, terwijl die van Belgische leerlingen iets verslechterde. In totaal had 41,0% van de leerlingen met vreemde nationaliteit een achterstand in de lagere school tegenover 14,0% van de leerlingen met Belgische nationaliteit. Wederom blijft de kloof tussen beide groepen groot.

Tabel 3.7 Aandeel leerlingen naar omvang schoolse achterstand (1 jaar, 2 jaar of >2 jaar) op het einde van de lagere school, naar nationaliteit

	Belgische leerlingen		
	1 jaar	2 jaar	>2 jaar
2000-2001	11,72	0,6	0,04
2009-2010	12,90	1,04	0,04
	Leerlingen van vreemde nationaliteit		
	1 jaar	2 jaar	>2jaar
2000-2001	34,69	9,49	1,61
2009-2010	31,24	8,61	1,13

Bron Departement Onderwijs (Levreau e.a., 2011, gebaseerd op Sannen e.a., 2009)

In de vorige paragraaf brachten we het aandeel leerlingen met Belgische en vreemde nationaliteit met een schoolse achterstand in kaart. Bovenstaande tabel vertelt ons meer over de *omvang* van de schoolse achterstand die leerlingen opgelopen hebben aan het einde van het gewoon lager onderwijs. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een achterstand van 1 jaar, 2 jaar of meer dan 2 jaar.

We zien dat een achterstand van 1 jaar het meest voorkomt en dit zowel voor Belgische leerlingen als voor leerlingen met een vreemde nationaliteit. Voor het schooljaar 2009-2010 heeft 31,2% van de leerlingen met een vreemde nationaliteit een schoolse achterstand van 1 jaar op het einde van de lagere school. Voor leerlingen met Belgische nationaliteit gaat het om 12,9%.

Een achterstand van 2 jaar of meer op het einde van de lagere school komt nauwelijks voor bij Belgische leerlingen. In 2000-2001 had 9,5% van de leerlingen met een vreemde nationaliteit een schoolse achterstand van 2 jaar of meer tegenover 0,6% van de Belgische leerlingen. Voor leerlingen van vreemde nationaliteit nam dit percentage af in 2009-2010. De kloof met de Belgische leerlingen bleef echter bestaan.

Leerlingen met een niet-Belgische nationaliteit hebben dus niet enkel vaker een schoolse achterstand, ze hebben ook vaker een grotere achterstand.

Deze cijfers moeten wel met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. De Belgische leerlingen verbergen immers heel wat leerlingen van vreemde herkomst, wiens ouders niet in België geboren zijn. De toename van het aandeel Belgische leerlingen met een schoolse achterstand zou mogelijkterwijls kunnen verklaard worden door het eventueel toenemend aantal Belgische leerlingen van allochtone herkomst. We beschikken echter niet over gegevens om deze hypothese te toetsen.

Een andere indicator die ons kan inlichten over de doorstroom in het lager onderwijs, en die één oorzaak is van schoolse achterstand, is *zittenblijven*. Een *zittenblijver* wordt gedefinieerd als iemand die in een bepaald schooljaar in hetzelfde leerjaar zit als het voorbije schooljaar. Terwijl verschillende oorzaken aan de basis liggen van schoolse achterstand, is zittenblijven (meestal) het gevolg van ondermaatse schoolprestaties die verhinderen dat leerlingen normaal doorstromen. Het Departement Onderwijs omschrijft zittenblijven als: *een curatieve maatregel die toegepast wordt als bij de evaluatie op het einde van het schooljaar blijkt dat de leerling onvoldoende beantwoordt aan de vooropgestelde eisen* (Departement Onderwijs, 2006: 5). De indicator zittenblijven wordt beschouwd als een momentopname per leerjaar: hoe presteert een leerling in een bepaald leerjaar? Schoolse vertraging daarentegen geeft veeleer een beeld van de achterstand die een leerling oploopt gedurende de schoolloopbaan.

In onderstaande tabel geven we het aandeel leerlingen dat hun jaar opnieuw doet per leerjaar en maken we opnieuw een onderscheid tussen leerlingen met Belgische nationaliteit en leerlingen met een vreemde nationaliteit.

Tabel 3.8 Aandeel zittenblijvers in het gewoon lager onderwijs per leerjaar, naar nationaliteit

2003-2004*	Belgen	Leerlingen met vreemde nationaliteit
1ste leerjaar	6,4	13,3
2e leerjaar	3,4	7,9
3e leerjaar	1,7	5,4
4e leerjaar	1,3	3,9
5e leerjaar	1,0	2,8
6e leerjaar	0,3	1,3
Totaal	2,4	6,1
2009-2010	Belgen	Leerlingen met vreemde nationaliteit
1ste leerjaar	6,6	15,3
2e leerjaar	3,7	8,7
3e leerjaar	2,2	5,7
4e leerjaar	1,6	4,7
5e leerjaar	1,3	4,0
6e leerjaar	0,2	2,2
Totaal	2,7	7,1

* Omwille van een wijziging in methodologie worden voor deze indicator gegevens verstrekt voor het schooljaar 2003-2004 en niet voor 2000-2001.

Bron Departement Onderwijs (Levreau e.a., 2011, gebaseerd op Sannen e.a., 2009)

Niet geheel verbazingwekkend gezien de grotere schoolse achterstand die we reeds vaststelden bij leerlingen van vreemde nationaliteit, zien we in bovenstaande tabel dat leerlingen van vreemde nationaliteit vaker dan Belgische leerlingen een jaartje overdoen. Zittenblijven doet zich voor beide groepen het vaakst voor in het eerste leerjaar. Voor leerlingen van vreemde nationaliteit ligt het percentage leerlingen dat het eerste leerjaar overdoet echter veel hoger: 15,3% van de leerlingen met vreemde nationaliteit tegenover 6,6% van de leerlingen met Belgische nationaliteit. Zittenblijven doet zich minder voor in de andere leerjaren, maar het percentage zittenblijvers bij leerlingen van vreemde nationaliteit blijft voor alle leerjaren hoger dan het percentage zittenblijvers bij Belgische leerlingen.

Samengevat kunnen we dus stellen dat de drie indicatoren die we hanteerden om de doorstroom van leerlingen in het lager onderwijs te monitoren (schoolse vertraging, de omvang van schoolse vertraging en zittenblijven) wijzen op belangrijke verschillen tussen leerlingen van Belgische nationaliteit en leerlingen met een vreemde nationaliteit. Leerlingen met vreemde nationaliteit scoren *slechter* op alle indicatoren: ze hebben vaker dan Belgische leerlingen een schoolse vertraging, de schoolse vertraging is groter en ook zittenblijven komt vaker voor bij leerlingen van vreemde nationaliteit.

c) Secundair onderwijs

In het gewoon secundair onderwijs waren er in 2009-2010 in totaal 429 745 leerlingen ingeschreven waarvan 5,3% een vreemde nationaliteit had.

Op basis van de SONAR-databank beschikken we over informatie over de instapleeftijd van jongeren in het secundair onderwijs en dit naar etnische herkomst van de jongeren.

Tabel 3.9 Instapleeftijd bij de start van het secundair onderwijs naar etnische afkomst en geslacht

Startleeftijd	Totaal	Etnische afkomst		Regio van herkomst			
		Autochtoon	Allochtoon	Turks	N-Afrikaans	Z-Europees	Overige
Jongens							
12 jaar of jonger	86,6	88,9	72,7	63,4	53,5	75,6	80,5
13 jaar	11,8	10,4	20,7	24,1	34,3	19,5	16,1
ouder dan 13 jaar	1,5	0,7	6,5	12,5	12,1	4,9	3,9
N	4 522	3 881	641	112	99	82	348
Meisjes							
12 jaar of jonger	87,9	91,0	71,2	48,3	58,1	81,9	80,7
13 jaar	10,3	8,3	21,3	37,9	29,5	14,5	14,6
ouder dan 13 jaar	1,7	0,6	7,5	13,8	12,4	3,6	4,7
N	4 416	3 725	691	116	129	83	363

* De resultaten zijn gebaseerd op de enquêtes die 23-jarigen bevroegd uit drie verschillende geboortecohortes (1976, 1978, 1980), deze bevragingen vonden plaats in 1999,2001 en 2003.

Bron Duquet et al. (2006: 19) a.d.h.v. SONAR-gegevens*

13,3% van de jongens en 12% van de meisjes start het secundair onderwijs met één of meerdere jaren vertraging. De verschillen tussen autochtone en allochtone jongeren zijn groot. Meer dan 27% van de allochtone jongens start het secundair onderwijs met 1 of meer ja(a)r(en) vertraging. Voor allochtone meisjes ligt dit nog iets hoger, 28,8% start op de leeftijd van 13 jaar of ouder. Voor autochtone leerlingen liggen deze percentages beduidend lager: 11,1% van de autochtone jongens heeft een achterstand van 1 of meerdere jaren, voor meisjes ligt dit cijfer nog lager, 8,9%. Bij allochtone leerlingen daarentegen komt een schoolse achterstand meer voor bij meisjes dan bij jongens.

Opnieuw stellen we belangrijke verschillen vast binnen de groep allochtonen. Vooral Turkse en Noord-Afrikaanse jongens en meisjes beginnen met vertraging aan het secundair onderwijs. Specifiek vinden we de grootste schoolachterstand bij de Turkse meisjes (52%) en bij de Noord-Afrikaanse jongens (46%) (Duquet, e.a., 2006: 19). Bij leerlingen van Noord-Afrikaanse herkomst scoren jongens slechter dan meisjes, Turkse jongens scoren dan weer beter vergeleken met Turkse meisjes.

Het Departement Onderwijs beschikt over meer recente gegevens met betrekking tot de schoolse achterstand maar deze gegevens maken enkel een onderscheid op basis van nationaliteit mogelijk. In het eerste jaar gewoon secundair onderwijs stellen we vast dat ongeveer 18,8% van de Belgische leerlingen schoolse vertraging heeft, t.o.v. 54,1% van de niet-Belgen, een grote kloof. Dit percentage loopt zelfs op tot 74,2% in het vierde jaar. Na het vierde jaar is er een lichte daling. Waarschijnlijk wordt deze daling in de hogere leerjaren veroorzaakt door de overstap van het voltijds naar het deeltijds onderwijs of door het vervroegd uitstappen (Onderwijs Vlaanderen, 2006a).

Tabel 3.10 Schoolse vertraging (percentages in het gewoon secundair onderwijs per leerjaar. Belgen en niet-Belgen

2003-2004	Belgen			Niet-Belgen		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
Eerste	19,99	16,02	18,06	60,38	58,33	59,41
Tweede	23,96	18,37	21,23	71,95	67,57	69,76
Derde	29,47	21,38	25,55	77,01	70,94	73,89
Vierde	34,37	23,51	29,05	79,15	71,50	75,08
Vijfde	41,02	28,10	34,72	80,44	68,39	74,03
Zesde	42,18	27,75	34,94	78,69	65,03	71,28
Totaal	31,32	22,31	26,91	73,63	67,12	70,29
2009-2010	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
Eerste	20,13	17,56	18,85	55,27	52,73	54,07
Tweede	23,53	20,06	21,80	64,26	62,42	63,41
Derde	29,45	23,47	26,53	70,49	69,89	70,21
Vierde	33,84	26,04	30,04	73,31	70,17	71,84
Vijfde	39,84	28,72	34,35	76,20	72,03	74,22
Zesde	36,62	27,66	33,59	76,06	79,35	73,74
Totaal	31,06	23,95	27,54	68,52	65,89	67,28

Bron Departement Onderwijs (Levreau e.a., 2011, gebaseerd op Sannen e.a., 2009)

Duquet et al. (2006) stellen vast dat in Vlaanderen ongeveer 25% van de meisjes en 40% van de jongens minstens eenmaal blijft zitten in het voltijds secundair onderwijs. Allochtone jongeren blijven vaker zitten dan autochtone jongeren. Jongens blijven vaker zitten dan meisjes. Zowel allochtone jongens (49%) als meisjes (35%) blijven in vergelijking met autochtone jongens (38%) en meisjes (24%), vaker minstens eenmaal zitten. De SONAR-data laten ook analyses op basis van herkomst toe. Hieruit blijkt dat vooral de jongens met een Turkse of Noord-Afrikaanse herkomst het slechter doen: meer dan de helft van hen blijft tijdens het voltijds secundair onderwijs minstens eenmaal zitten. Jongens van Zuid-Europese origine doen het daarentegen relatief goed (ook zij blijven echter iets vaker zitten dan de autochtone jongens). Bij meisjes is er een ander beeld: het zijn vooral de Noord-Afrikaanse meisjes die vaker blijven zitten, Turkse meisjes blijven daarmee vergeleken relatief weinig zitten. De verschillen naar regio van etnische herkomst zijn echter niet statistisch significant (Duquet et al., 2006).

3.3.2.3 Studierientatie

In deze paragraaf richten we ons op *studierientatie* aan het begin van het secundair onderwijs. Deze keuze heeft immers gevolgen voor de verdere schoolloopbaan en de studiemogelijkheden in het hoger onderwijs.

In het eerste jaar secundair onderwijs is de keuze voor de A-stroom of de B-stroom de belangrijkste *differentiatie* in studierientatie. Het secundair onderwijs aanvangen in de B-stroom betekent in de meeste gevallen een beperking van de verdere studiemogelijkheden. Doorstromen naar de A-stroom is mogelijk, maar gebeurt zelden. Meestal komen leerlingen uit de B-stroom terecht in het beroeps-onderwijs. Allochtone leerlingen krijgen vaker dan autochtone leerlingen het

advies om het secundair onderwijs aan te vatten in de B-stroom (Opdenakker & Hermans 2006 o.b.v. LOSO-databank). Uit de cijfers m.b.t. schoolse achterstand kwam reeds naar voor dat leerlingen met vreemde nationaliteit/vreemde herkomst meer problemen hadden tijdens hun lagere schoolloopbaan. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de frequentere doorverwijzing van leerlingen met vreemde nationaliteit naar de B-stroom. In wat volgt, gaan we na of er belangrijke verschillen zijn tussen allochtone en autochtone leerlingen en hun studieoriëntatie in het eerste jaar secundair onderwijs.

Tabel 3.11 Onderwijsvorm bij de start van het secundair onderwijs naar etnische herkomst

Onderwijsvorm	Totaal	Etnische herkomst	
		Autochtoon	Allochtoon
<i>Jongens</i>			
A-stroom	89,8	91,1	81,4
B-stroom	10,2	8,9	18,6
N	4 476	3 851	625
<i>Meisjes</i>			
A-stroom	89,5	91,6	78,0
B-stroom	10,5	8,4	22,0
N	4 366	3 688	678

Bron Duquet et al. 2006: 20, SONAR-gegevens, eigen herwerking

Op basis van de SONAR-data stellen we vast dat gemiddeld ongeveer 10% van de jongens en meisjes die het eerste jaar secundair onderwijs aanvangen, instromen in de B-stroom. Wanneer we ons richten op de instroomcijfers voor autochtone en allochtone leerlingen, noteren we belangrijke verschillen tussen beide groepen. Minder dan 9% van de autochtone jongens en meisjes stroomt in in de B-stroom. Bij de allochtone leerlingen zijn er echter beduidend meer instromers in de B-stroom. 18,6% van de allochtone jongens start in de B-stroom, voor meisjes ligt dit percentage zelfs nog iets hoger (22%).

Op basis van de SONAR-data zien we ook dat het algemeen secundair onderwijs (ASO) de meest populaire studierichting is in het secundair onderwijs. Dit geldt zowel in het derde als in het zesde jaar, voor jongens en meisjes en voor allochtonen en autochtonen. Deze onderwijsvorm is echter wel populairder bij meisjes dan bij jongens. Ook allochtone meisjes kiezen vaker voor het ASO dan allochtone jongens.

Tabel 3.12 Studiekeuze in het 3^e en 6^e leerjaar secundair onderwijs

Onderwijsvorm Jaar en onderwijs- vorm	Totaal	Jongens		Totaal	Meisjes	
		Autochtoon	Allochtoon		Autochtoon	Allochtoon
<i>3^e jaar</i>						
ASO	46,9	48,0	39,8	54,5	56,2	45,4
TSO/KSO	31,9	32,6	27,6	25,4	26,0	21,5
BSO	21,1	19,4	32,6	20,1	17,8	33,1
N	4 384	3 782	602	4 301	3 654	647
<i>6^e jaar</i>						
ASO	43,3	43,9	39,1	49,6	50,1	45,8
TSO/KSO	35,4	36,0	31,0	28,9	29,5	25,5
BSO	21,2	20,1	29,9	21,5	20,4	28,7
N	3 719	3 274	445	3 931	3 417	514

Bron Duquet et al. 2006:20, SONAR-gegevens, eigen herwerking

Toch zijn er ook belangrijke verschillen tussen autochtone en allochtone leerlingen. Allochtone leerlingen komen vaker dan autochtone leerlingen terecht in het secundair beroepsonderwijs (BSO), 32,6% van de allochtone jongens en 33,1% van de allochtone meisjes volgt in het derde jaar beroepsonderwijs. Voor autochtone jongens en meisjes ligt dit lager met respectievelijk 19,4 % en 17,8%.

We vinden een gelijkaardig patroon terug voor het zesde jaar secundair onderwijs. Allochtone leerlingen volgen net zoals in het derde jaar vaker het beroepsonderwijs dan autochtone leerlingen. Ook andere onderzoeken kwamen tot de bevinding dat leerlingen van allochtone herkomst vaker doorverwezen werden naar het beroepsonderwijs (Ouali & Rea, 1995; Groenez e.a., 2003).

Kijken we naar land van herkomst, dan zien we dat vooral leerlingen met een Turkse en Noord-Afrikaanse achtergrond oververtegenwoordigd zijn in het beroepsonderwijs, Turkse meisjes nog meer dan Turkse jongens (zie Duquet e.a., 2006). Zo zitten in het derde jaar gewoon secundair onderwijs slechts 1 op de 5 van de Turkse en Noord-Afrikaanse jongens in het ASO, t.o.v. ongeveer 1 op de 3 van de Zuid-Europese jongens en 1 op 2 van de overige allochtonen. In het zesde jaar zijn deze verschillen naar onderwijsvorm iets kleiner geworden. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het in grote mate ongekwalificeerd uitstromen van deze jongeren waardoor enkel de “beste” leerlingen overblijven (Duquet e.a., 2006). Bij meisjes van allochtone herkomst treffen we nog grotere verschillen aan. Zo volgen slechts 1 op 7 meisjes en 1 op 4 Noord-Afrikaanse meisjes ASO in het derde jaar secundair onderwijs. 69% van de Turkse en 58% van de Noord-Afrikaanse meisjes volgen in het derde jaar van het secundair onderwijs BSO, t.o.v. 29% van de Zuid-Europese meisjes en 14% van de overige allochtone meisjes. Net als bij de jongen zijn deze verschillen kleiner in het zesde jaar (Duquet e.a., 2006).

Het valt op dat allochtone jongens iets vaker afstappen van een normaal traject en dus niet hun hele secundaire schoolloopbaan in dezelfde onderwijsvorm zitten

dan autochtone jongens (Duquet e.a., 2006). Allochtone jongens maken daarbij vaker dan autochtone jongens de overstap van het ASO naar het BSO. Opvallend is dat allochtone en autochtone meisjes, ondanks hun verschillende keuzes in onderwijsvormen, niet significant verschillen op het vlak van schooltrajecten. De oververtegenwoordiging van allochtone meisjes in het BSO is dus niet het gevolg van watervalpatronen, maar vooral van een rechtstreekse start in het BSO. (Duquet e.a., 2006).

3.3.2.4 Ongekwalificeerde uitstroom

In 2010 telde het Vlaamse gewest 9,6% vroegtijdige schoolverlaters (hier gedefinieerd als het aandeel personen tussen 18 en 24 jaar met geen diploma hoger secundair onderwijs en die ook geen onderwijs of vorming meer volgden): 11,4% van de jongens en 7,7% van de meisjes hadden het onderwijs zonder diploma verlaten (SVR, 2011).

Duquet, e.a. (2006) toonden op basis van SONAR-data ook aan dat allochtone jongens (30%) vaker ongekwalificeerd uitstroomden dan autochtone jongens (13%). Bij meisjes waren de verschillen nog groter: een kwart van de allochtone meisjes verliet het secundair onderwijs zonder einddiploma tegenover slechts 7% van de autochtone meisjes (Duquet e.a., 2006).

Naar etnische herkomst werd vastgesteld dat vooral de uitstroomsituatie van de Turkse en Noord-Afrikaans jongeren erg problematisch was: bijna de helft van deze jongeren verliet het secundair onderwijs zonder enige kwalificatie (jongens iets vaker dan meisjes). Zuid-Europese jongeren en de groep overige allochtone jongeren namen een middenpositie in. De Zuid-Europese jongeren dankten deze middenpositie vooral aan de meisjes die bijna even vaak gekwalificeerd uitstroomden als hun autochtone seksegenoten; bij de jongens was dat absoluut niet het geval. (Duquet e.a., 2006).

3.3.2.5 Hoger onderwijs

Deelname aan het hoger onderwijs verhoogt de kansen op de arbeidsmarkt en verkleint het risico op armoede. We zagen dat leerlingen met een allochtone achtergrond, vaker dan autochtone leerlingen, een schoolse achterstand oplopen en oververtegenwoordigd zijn in het beroepsonderwijs. Dit heeft ook gevolgen voor hun mogelijkheden om hoger onderwijs aan te vatten en hun slaagkansen in het hoger onderwijs. Naast hun schoolprestaties en studiekeuzes spelen ook andere factoren (thuissituatie, motivatie, steun van ouders) een rol bij de beslissing om al dan niet verder te studeren (Van Robaey e.a., 2007).

We zien dat leerlingen met een vreemde nationaliteit beduidend minder vertegenwoordigd zijn in het hogeschool-onderwijs (3,9% heeft een vreemde nationaliteit

in 2009-2010) in vergelijking met het universitair onderwijs (11,3% heeft een vreemde nationaliteit). Voor zowel hogescholen als universitair onderwijs, is het aandeel leerlingen met vreemde nationaliteit toegenomen t.o.v. 2000. Het onderscheid tussen leerlingen van vreemde nationaliteit en leerlingen met Belgische nationaliteit laat echter niet toe om gedifferentieerde uitspraken te doen. Heel wat van de studenten van vreemde nationaliteit komen immers tijdelijk naar België en zijn geen studenten van allochtone herkomst die ook in België hun eerdere schoolloopbaan doorlopen hebben. Het zou zeker zinvol om op het niveau van de administratieve cijfergegevens voor het hoger onderwijs een onderscheid te kunnen maken tussen studenten met vreemde nationaliteit die hier tijdelijk verblijven en zij die in België opgegroeid zijn. Bovendien stelt zich hier opnieuw het probleem dat studenten met een andere etnische herkomst die de Belgische nationaliteit hebben verdwijnen in de groep Belgische studenten en dat we bijgevolg geen uitspraak kunnen doen over de deelname aan het hoger onderwijs van tweedege-generatieleerlingen.

Wie vat hoger onderwijs aan en zijn er verschillen tussen allochtonen en autochtonen? Voor deze indicator maken we gebruik van gegevens uit de eerder beschreven SONAR-databank. Hoe groot is het aandeel autochtonen en allochtonen met een diploma secundair onderwijs, dat ooit begonnen is aan hoger onderwijs? We geven de voorkeur aan deze indicator omdat een diploma secundair onderwijs een voorwaarde is om hoger onderwijs aan te vatten.

Tabel 3.13 % van leerlingen met diploma secundair onderwijs, ooit begonnen aan hoger onderwijs

	% ooit begonnen aan hoger onderwijs (op 23-jarige leeftijd)		N
	Man	Vrouw	
Autochtoon	69,8	78,6	6 511
Allochtoon	64,3	66,7	887
Totaal	69,2	77,1	7 398

Bron Duquet et al. 2006: 62, SONAR-gegevens, eigen herwerking

We zien dat allochtone leerlingen met een diploma secundair onderwijs op zak, minder vaak dan autochtone leerlingen hoger onderwijs aangevat hebben. Vooral allochtone meisjes scoren lager dan hun autochtone collega's. De kloof tussen allochtone en autochtone meisjes bedraagt ongeveer 12 procentpunten, bij de jongens bedraagt dit 5 procentpunten.

In deze paragraaf gaan we na welke de *slaagkansen* zijn van allochtone en autochtone leerlingen in het hoger onderwijs. Omdat het eerste jaar hoger onderwijs een cruciaal jaar is voor het al dan niet verder zetten van de studies hoger onderwijs, gebruiken we de slaagkansen in dit eerste jaar hoger onderwijs als indicator. Uit

het onderzoek over slaagkansen van allochtone studenten aan de Universiteit Antwerpen (Rottiers e.a., 2004) blijkt dat eenmaal allochtone studenten geslaagd zijn in het eerste jaar hoger onderwijs, etniciteit een minder belangrijke rol speelt voor hun verdere studieloopbaan.

Tabel 3.14 Slaagkansen in het eerste jaar hoger onderwijs

	Autochtonen	Mannen Turks/N- Afrikaans	Overige allochtonen	Autochtonen	Vrouwen Turks/N- Afrikaans	Overige allochtonen
Geslaagd	46,7	25,6	37,2	55,0	38,7	55,2
Niet geslaagd, wel deelgenomen aan alle examens	29,2	20,5	30,2	22,7	27,4	18,4
Niet geslaagd, niet deelgenomen aan alle examens	24,1	53,8	32,6	22,2	33,9	26,4
N	2 162	39	215	2 587	62	261

Bron Duquet et al. 2006, SONAR-gegevens

Bovenstaande tabel toont aan dat vooral mannen met een Turkse of Noord-Afrikaanse herkomst een lagere slaagkans (25,6% slaagt) hebben in het eerste jaar hoger onderwijs, vergeleken met autochtone mannen (slaagpercentage 46,7%) en de groep overige allochtonen (slaagpercentage 37,2%). Ook bij de vrouwen zien we dat Turkse en Noord-Afrikaanse vrouwen het slechter doen (slaagpercentage 38,7%) dan hun andere allochtone collega's (slaagpercentage 55,2%) en dan autochtonen (slaagpercentage 55%). Allochtone vrouwen (en vrouwen in het algemeen) doen het wel beduidend beter in het hoger onderwijs dan hun mannelijke collega's. De tabel geeft ook aan dat uitstroom (vertaald als niet deelnemen aan alle examens) tijdens het eerste jaar een belangrijke reden is voor het niet slagen in het eerste jaar.

3.3.2.6 Prestaties voor leesvaardigheid, wiskundige en wetenschappelijke onderlegdheid

In deze paragraaf rapporteren we een aantal resultaten van de PISA-studies (Programme for International Student Assessment) waarbij de scores voor een aantal vaardigheden van zowel autochtone als allochtone leerlingen onder de loep worden genomen. We stellen de PISA-studie eerst kort voor.

De PISA-onderzoeken zijn *driejaarlijkse* internationale onderzoeken die kennis en vaardigheden testen bij een representatieve steekproef van 15-jarigen in verschillende landen. Leesvaardigheid, wiskundige en wetenschappelijke onderlegdheid worden onderzocht. Steeds wordt één bepaald testdomein uitvoerig onderzocht (major) en worden de andere domeinen minder in detail getest (minor). We zullen voor deze bespreking gebruik maken van de resultaten voor 2003, 2006 en 2009.

Deze onderzoeken laten toe om de prestaties van leerlingen in kaart te brengen en te vergelijken. De achtergrondgegevens die verzameld worden in de PISA-studie laten, in tegenstelling tot de administratieve data, toe een onderscheid te maken tussen *autochtone en allochtone (eerste en tweede generatie) leerlingen*. De PISA-gegevens bevatten eveneens informatie over de *thuis taal* van de leerling en de leeftijd waarop het kind emigreerde.

Ondanks de mogelijkheid om een meer verfijnd beeld te krijgen van de verschillende groepen leerlingen, blijven er toch nog een aantal beperkingen. Zo wordt het aantal respondenten erg klein wanneer men de groep opsplitst naar nationaliteit. Een uitbreiding van de steekproef zou positief kunnen bijdragen tot de oplossing van dit probleem (Jacobs, Rea & Hanquinet, 2007).

Volgende definities werden gehanteerd om de leerlingen in te delen naar herkomst: *autochtone* leerlingen (leerlingen geboren in het land van de testafname en die minstens 1 ouder hebben die ook in België geboren is), leerlingen van de *tweede generatie* (leerlingen geboren in het land van de testafname maar met ouders die in

een ander land geboren zijn) en *eerste generatie leerlingen* (leerlingen die net zoals hun ouders in het buitenland geboren zijn).

Tabel 3.15 Gemiddelde prestaties naar herkomst (PISA)

	Gemiddelde prestaties			Totaal
	Autochtone lln.	Tweede generatie lln.	Eerste generatie lln	
Wiskunde 2003				
Vlaanderen	567	445	472	553
OESO-gemiddelde	nb	nb	nb	500
Wetenschappen 2006				
Vlaanderen	536	440	459	529
OESO-gemiddelde	506	446	453	500
Lezen 2009				
Vlaanderen	526	450	463	519
OESO-gemiddelde	500	467	449	493

Vlaamse jongeren staan binnen Europa aan de top qua prestaties inzake leesvaardigheid, wiskunde en wetenschappen. Bovenstaande tabel illustreert echter duidelijk de zwakkere prestaties bij leerlingen van vreemde herkomst (zowel bij tweede generatie als bij eerste generatie leerlingen). We stellen ook vast dat eerste generatie leerlingen beter scoren dan de tweede generatieleerlingen. De onderzoekers wijzen er echter op dat de aanwezigheid van leerlingen met de Nederlandse nationaliteit in het Vlaamse onderwijs het resultaat vertekent. Zij trekken de score op voor deze groep waardoor het resultaat voor deze groep beter is dan voor de tweede generatieleerlingen.

We zien dat doorgaans Vlaamse autochtone leerlingen beter scoren dan het OESO-gemiddelde. Ook eerstegeneratieleerlingen doen het beter t.o.v. het OESO-gemiddelde. Voor tweedegeneratieleerlingen zien we echter dat deze in Vlaanderen slechter scoren dan het OESO-gemiddelde.

Een andere opmerkelijke vaststelling is dat de kloof tussen autochtonen en allochtonen steeds beduidend groter is dan het OESO-gemiddelde. Recente gegevens tonen aan dat de kloof tussen autochtone, eerste- en tweedegeneratieleerlingen in Vlaanderen kleiner wordt (Jacobs, 2011).

Ook de socio-economische situatie van de ouders beïnvloeden in sterke mate de schoolprestaties van de leerlingen. Wanneer men controleert voor de socio-economische positie van de ouders, verkleint het prestatieverschil tussen autochtone leerlingen en leerlingen met een buitenlandse herkomst aanzienlijk. De socio-economische positie bepaalt voor een groot stuk de prestaties, maar ondanks het verkleinen van het verschil, blijft er een prestatiekloof bestaan. We kunnen dan ook

besluiten dat het hebben van een andere etnische herkomst een rol blijft spelen, ongeacht de socio-economische positie van de ouders.

3.3.3 Samengevat

In Sannen e.a., (2009) hebben we aan de hand van een reeks indicatoren de participatie en positie van allochtone leerlingen in het Vlaamse onderwijs in kaart gebracht. In deze brochure hebben we een aantal van deze indicatoren ingevuld met de meest recente gegevens die beschikbaar zijn. Verschillende gegevensbronnen werden hiertoe gebruikt. De meest volledige bron zijn de gegevens die verzameld worden door het Departement Onderwijs zelf. Deze bevatten immers informatie over de totale schoolpopulatie in het Vlaamse onderwijs. De vrij beschikbare gegevens laten echter enkel toe een onderscheid te maken tussen allochtonen en autochtonen a.h.v. het criterium *nationaliteit*.

Uit de *onderwijsparticipatiefoto* die we konden maken op basis van de administratieve onderwijsgegevens blijkt dat leerlingen met een vreemde nationaliteit vaker dan leerlingen met Belgische nationaliteit schoolse achterstand hebben opgelopen doorheen hun schoolloopbaan. Deze achterstand is gemiddeld ook groter. We zien echter wel dat de cijfers een positieve trend vertonen en dat de kloof met de Belgische leerlingen afneemt. Dit kan echter ook het gevolg zijn van het toenemende aantal leerlingen met een andere etnische achtergrond in de groep leerlingen met Belgische nationaliteit waardoor de resultaten voor deze groep achteruitgaan. Het beschikbaar stellen van administratieve gegevens die toelaten om allochtone leerlingen te definiëren op basis van andere criteria dan nationaliteit zou positief bijdragen tot een betere kennis van hun onderwijspositie en wat er aan de basis ligt van de geobserveerde verschillen.

Als aanvulling op de administratieve gegevens hebben we ook gegevens uit survey's gebruikt, deze laten toe om allochtonen te definiëren op basis van andere criteria dan enkel nationaliteit: bv. geboorteland van de ouders, in combinatie met geboorteland leerling, grootouders en/of thuistaal. Soms is het ook mogelijk om de groep allochtonen verder op te splitsen naar regio van herkomst.

Op basis van deze surveygegevens kregen we een meer gedetailleerd beeld en konden we ook vaststellen dat er binnen de groep allochtonen naar herkomstregio ook belangrijke verschillen zijn. Ook tussen allochtone jongens en meisjes zijn er verschillen.

Deze gegevens bevestigen dat allochtone leerlingen een achterstandspositie hebben in het Vlaamse onderwijs. Deze achterstand start reeds in het kleuteronder-

wijs. Allochtone kleuters starten later met het kleuteronderwijs en hebben vaker dan autochtone kleuters reeds een schoolse achterstand opgelopen nog voor ze aan het leerplichtonderwijs beginnen. Deze achterstand wordt niet goedgemaakt in het lager en secundair onderwijs. Allochtone leerlingen volgen in het secundair onderwijs vaker dan autochtone leerlingen minder prestigieuze en theoretische studierichtingen, en we vinden hen ook vaker terug in de B-stroom en het beroepsopleidingen.

De instroom van allochtonen naar het hoger onderwijs is beperkter, maar wanneer allochtone leerlingen hoger studies aanvatten doen ze dit vaker op universitair niveau dan op hogeschoolniveau. De slaagkansen in het eerste jaar verschillen ook tussen allochtonen onderling, allochtonen met een Noord-Afrikaanse of Turkse achtergrond hebben lagere slaagkansen dan allochtonen die een andere regio van herkomst hebben. Vrouwelijke allochtonen scoren ook beter dan hun mannelijke collega's en dit patroon vinden we ook terug bij autochtonen.

Uit de resultaten van de PISA-enquête blijkt dat allochtone tweedegeneratieleerlingen zwakker presteren dan hun autochtone collega's en eerstegeneratie-allochtonen.

3.4 Wonen en huisvesting

3.4.1 Indicatoren

Het recht op een behoorlijke huisvesting is één van de rechten opgenomen in onze Grondwet en krijgt tevens zijn vertaling in de Vlaamse Wooncode. Uit onderzoek blijkt echter dat allochtonen vaak gediscrimineerd worden op de huisvestingsmarkt. Een dak boven het hoofd en kwaliteitsvolle huisvesting zijn basisvoorwaarden om zich te kunnen integreren in de samenleving.

In deze paragraaf focussen we op een aantal indicatoren die ons iets kunnen vertellen over de woonsituatie van allochtonen in Vlaanderen. In eerste instantie kijken we naar de *woning* zelf. In hoeverre beschikken allochtonen over een koopwoning? Over voldoende ruimte en kwaliteit in de woning? In welke mate stellen we achterstanden vast t.o.v. andere groepen met een vergelijkbaar sociaal-economisch profiel?

Uit de gegevens blijkt dat de informatie over allochtonen en huisvesting in Vlaanderen erg *versnipperd* aanwezig is en vaak *veronderd* is. Zo dienen we ons te baseren op de resultaten van de socio-economische enquête 2001 en op de resultaten van

de Woonsurvey 2005. In het kader van de Woonsurvey 2005 is het belangrijk om te vermelden dat er 5 216 gevalideerde interviews gerealiseerd (d.i. een respons van 67%) maar, vermits de interviews enkel in het Nederlands of Frans waren opgesteld, is er wellicht sprake van een ondervertegenwoordiging van de allochtone groepen. Hiermee dient rekening gehouden te worden bij de interpretatie en de representativiteit van de resultaten. Wellicht is de situatie van allochtonen en vreemdelingen op de huisvestingsmarkt nog minder rooskleurig dan wat uit de resultaten van de survey blijkt.

Daarnaast baseren we ons ook op de EU-SILC-data die ons ondermeer iets kunnen vertellen over eigenaarschap van een woning. Gezien de beperkte aanwezigheid van doelgroepen van vreemde herkomst onder de respondenten, presenteren we hier analyses op basis van het meerjarig gemiddelde over drie jaren nl. 2007, 2008 en 2009. Bovendien hebben de gegevens ook betrekking op België en niet enkel op het Vlaamse Gewest (Dierckx e.a., 2011).

3.4.2 Bevindingen

3.4.2.1 Eigenaarschap

De meest recente cijfers die terug te vinden zijn over eigenaarschap van een woning, zijn gebaseerd op de EU-SILC-data (meerjarig gemiddelde voor 2007-2008-2009) (Dierckx e.a., 2011). Als personen van vreemde herkomst werden volgende categorieën beschouwd: de persoon heeft ofwel als eerste nationaliteit ofwel als tweede nationaliteit niet de Belgische nationaliteit of de persoon is niet geboren in België. Op basis van deze gegevens blijkt dat 78% van de Belgen eigenaar is van een woning t.o.v. 22% die huurder zijn. Daarnaast zien we een duidelijk onderscheid in profiel binnen de groep van niet-Belgen. Zo is 71% van de Turken, 69% van de Zuid-Europeanen en 68% van de Noordwest-Europeanen ook eigenaar. Marokkanen (37% is eigenaar) en Oost-Europeanen (40% is eigenaar) huren vaker. 53% van de niet-Europeanen is eigenaar.

De vraag kan echter gesteld worden of het al dan niet eigenaar zijn van een woning iets zegt over integratie. Zo bestaat er ook het fenomeen ‘noodkoop’ waarbij personen (vaak allochtonen) ‘gedwongen’ worden een woning aan te kopen, omdat ze niet welkom zijn op de huurmarkt (cf. discriminatie). Hierdoor komen ze echter vaak in de minst goede huizen terecht.

3.4.2.2 Kwaliteit van de woning

Ook hierover zijn slechts beperkte gegevens beschikbaar op Vlaams niveau. Wanneer we kijken naar de resultaten van de Woonsurvey 2005 stellen we vast dat het

merendeel (6 op 10) van de bevroegden met een niet-EU-nationaliteit, in meergezinswoningen woont. Belgen en EU-burgers daarentegen wonen slechts in één op de vijf gevallen in een meergezinswoning.

Tabel 3.16 Type woning (%), Vlaams Gewest 2005

Nationaliteit	Eensgezinswoning	Meergezinswoning	Totaal
Belg	80,4	19,6	100
Niet-Belg (EU-burger)	78,6	21,4	100
Overige	41,3	58,7	100

Bron Woonsurvey 2005

We beschikken over meer uitgebreide (maar weinig recente) gegevens (op basis van de Sociaal-economische enquête 2001) over de ouderdom van de woning, en dit naar *nationaliteit* van de bewoners. Deze gegevens spreken echter niet enkel over de situatie in het Vlaamse Gewest maar over de Belgische huishoudens.

Tabel 3.17 Bouwperiode en verbouwingen van de woningen naar nationaliteit van de referentiepersoon (in %)

Nationaliteit	Vóór 1919		1919-1945		1946-1970		Na 1970		Totaal	Verbouwingen	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001		1991	2001
België	20	16	17	18	35	32	28	34	100	7	10
EU	24	18	19	21	29	29	28	32	100	10	12
Niet-EU Europa	22	17	18	24	38	40	22	19	100	9	15
Turkije	29	22	28	37	29	29	14	12	100	9	20
Marokko	28	23	29	30	28	31	15	16	100	7	11
Overige	20	15	18	25	30	37	32	23	100	8	18
Totaal	12 774	9 416	11 349	10 560	22 362	18 426	18 217	19 494	-	5 417	7 183

Bron NIS - VWT 1991 & SEE 2001; 2%-steekproef Steunpunt Demografie - VUB; OASes-berekeningen

Wanneer we kijken naar de gegevens van de sociaal-economische enquête uit 2001, stellen we vast dat meer dan een vijfde van de Turkse en Marokkaanse huishoudens in woningen gebouwd vóór 1919 wonen. Slechts 16% van de Marokkaanse en 12% van de Turkse huishoudens woont in een huis gebouwd na 1970. De Belgische huishoudens wonen veruit het meest in recentere en meer kwaliteitsvolle woningen; één op drie Belgische huishoudens woont in een meer recente woning. De Marokkaanse en Turkse huishoudens wonen m.a.w. beduidend meer in oudere woningen dan de andere nationaliteiten (Vanneste, Thomas & Goossens, 2007: 41-42).

Ook in de Vlaamse Woonsurvey vinden we informatie over de ouderdom van de woning. Deze gegevens bevestigen de stelling dat Belgen en EU-burgers vaker in meer recente woningen wonen dan vreemdelingen met een niet-EU-nationaliteit.

Tabel 3.18 Ouderdom van de woning (%), Vlaams Gewest

Nationaliteit	Voor 1919	1919-1945	1946-1960	1961-1970	Na 1971	Totaal
Belg	9,0	14,8	16,2	15,1	44,9	100
Niet-Belg (EU-burger)	6,5	14,8	22,6	12,9	43,2	100
Overige	/	43,3	13,3	20,0	23,3	100

Bron Woonsurvey 2005

Onderstaande tabel geeft de resultaten weer van de socio-economische enquête, waarin ook gepeild werd naar de woonoppervlakte en woningbezetting. Deze gegevens zijn beschikbaar naar nationaliteit van de referentiepersoon.

Tabel 3.19 Woningbezetting naar nationaliteit (in %)

Nationaliteit	Overbezetting				Aangepast		Onderbezetting			
	Klein		Eerder klein		'91	'01	Eerder ruim		Ruim	
	'91	'01	'91	'01			'91	'01	'91	'01
België	2	5	11	14	22	17	30	28	35	36
EU	3	5	17	17	24	17	27	27	29	34
Europa-buiten EU	6	8	22	30	24	21	18	20	30	21
Turkije	18	16	39	31	21	21	14	21	8	11
Marokko	22	18	32	37	23	16	13	22	10	7
Overige	6	8	29	32	26	17	17	18	22	25

Bron NIS - VWT 1991 & SEE 2001; 2%-steekproef Steunpunt Demografie VUB; OASes-berekeningen

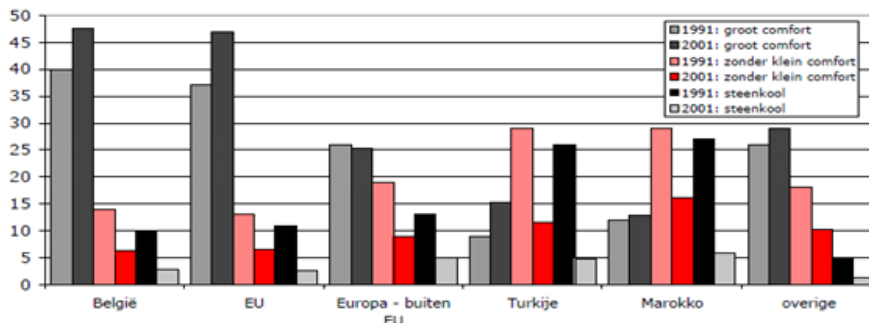
Globaal genomen stellen we tussen 1991 en 2001 een afname vast van het aandeel huishoudens dat woont in een woning, waarvan de grootte aangepast is aan hun gezinssituatie. Zowel het aandeel huishoudens dat woont in over- als in onderbezetting, neemt echter toe

Een opmerkelijke vaststelling is dat 47% van Turkse gezinnen en 55% van de Marokkaanse gezinnen in 2001 in overbezette woningen woonden. Voor Belgen en EU-burgers ligt dit percentage een stuk lager, nl. 19% en 22%. Voor de Turkse huishoudens constateren we wel een afname van de overbezetting tussen 1991 en 2001, terwijl dit niet het geval is voor de Marokkaanse huishoudens. (Vanneste, Thomas & Goossens, 2007: 58-59).

Ook tonen gegevens met betrekking tot de gezinsgrootte aan dat Turkse en Marokkaanse huishoudens, *ongeacht* het aantal gezinsleden, kleiner wonen dan de huishoudens met Belgische of EU-nationaliteit. Bij de Belgische huishoudens stijgt het aandeel huishoudens in de grote woningen wel naarmate het aantal gezinsleden toeneemt. Voor hen wordt de woning dus inderdaad groter naarmate de behoefte groeit. Dat is ook zo voor de andere groepen, maar de stijgende lijn ligt lager dan die voor de Belgen. Anderzijds moeten we ons ook hier de vraag stellen of er geen culturele verschillen bestaan rond de behoefte aan woonoppervlakte. Naast de culturele verklaring is de economische verklaring evenwel zeker ook van toepassing, met name dat minder financieel draagkrachtige gezinnen moeten besparen op ruimte om huisvesting betaalbaar te houden. (Vanneste, Thomas & Goossens, 2007: 58-59).

Binnen de sociaal-economische enquête werd ook gepeild naar de woonkwaliteit en comfort. De gegevens zijn beschikbaar naar nationaliteit van de referentiepersoon.

Figuur 3.1 Comfort van de woningen naar nationaliteit (in %)

Bron NIS - VWT 1991 & SEE 2001: 2%-steekproef Steunpunt Demografie VUB; OASeS-berekeningen

De Belgische huishoudens wonen het meest in een *woning met groot comfort* en het minst in een *woning zonder klein comfort*. De huishoudens met een EU-nationaliteit benaderen het dichtst de comfortsituatie van de Belgische huishoudens. De Europese huishoudens van buiten de EU doen het dan weer slechter dan de EU-huishoudens. Toch wonen ze in verhouding comfortabeler dan de Turkse en Marokkaanse huishoudens (Vanneste, Thomas & Goossens, 2007: 82).

Wat het *woningcomfort* betreft, stellen we ook op basis van de Woon survey 2005 vast dat niet-EU-burgers vaker in een huis wonen waarvan de kwaliteit ontoereikend is of van basiskwaliteit, in vergelijking met anderen. Slechts een zeer beperkt aandeel van de niet-EU-burgers woont in een huis van zeer goede kwaliteit. Opmerkelijk is de gemiddelde goede woningkwaliteit bij EU-burgers, die hoger ligt dan bij Belgen.

Tabel 3.20 Comfortindicator naar socio-economische huishoudkenmerken (%), Vlaams Gewest 2005

Nationaliteit	Kwaliteit ontoereikend	Basis kwaliteit	Goede kwaliteit	Goede kwaliteit en ruim	Zeer goede kwaliteit	Totaal
Belg	2,6	23,3	37,0	25,9	11,2	100
Niet-Belg (EU-burger)	2,6	21,5	31,8	31,9	12,3	100
Overige	7,8	24,0	40,0	25,4	2,8	100

Bron Woon survey 2005

Een andere indicator waar we volgens nationaliteit gegevens voor terugvinden binnen de socio-economische enquête van 2001, is de fysieke staat van de woning.

Tabel 3.21 Staat van de woning naar nationaliteit en bewonerstitel (in %)

Nationaliteit naar bewonerstitel		Goed	Matig	Slecht	Ze er slecht	Totaal	N
België		56,9	28,2	13,3	1,6	100,0	3 689 681
	Eigenaars	60,3	28,3	10,6	0,8	100,0	2 462 274
EU	Huurders	42,3	32,1	21,8	3,8	100,0	967 242
		56,3	26,7	15,1	1,9	100,0	282 750
	Eigenaars	54,6	30,5	13,8	1,1	100,0	138 099
	Huurders	40,6	32,2	23,3	3,9	100,0	93 937
Europa - buiten EU		59,6	21,7	16,1	2,6	100,0	13 460
	Eigenaars	45,3	34,4	18,0	2,3	100,0	2 072
Turkije	Huurders	39,8	31,2	25,0	4,0	100,0	6 664
		45,1	27,5	23,4	4,0	100,0	15 515
Marokko	Eigenaars	35,8	34,3	26,9	3,0	100,0	6 459
	Huurders	36,1	29,8	27,6	6,5	100,0	6 017
Overige		45,2	26,9	22,4	5,5	100,0	31 747
	Eigenaars	36,0	37,0	23,8	3,2	100,0	7 403
Overige	Huurders	33,3	30,3	28,4	8,0	100,0	17 499
		61,6	20,8	14,8	2,8	100,0	44 067
Totaal	Eigenaars	42,8	33,4	21,6	2,2	100,0	4 946
	Huurders	41,6	31,1	22,7	4,6	100,0	22 415
Totaal		56,7	28,0	13,6	1,7	100,0	4 077 220
	Eigenaars	59,8	28,5	10,9	0,8	100,0	2 621 253
	Huurders	41,9	32,0	22,1	4,0	100,0	1 113 774

Bron NIS - SEE 2001, populatie, OASeS-bewerkingen

Huurders wonen, in vergelijking met eigenaars, over de hele lijn vaker in ‘slechtere’ woningen. Vooral Belgische eigenaars wonen in kwalitatief goede woningen: de kloof in woonkwaliteit tussen eigenaars en huurders is dan ook het grootst bij Belgen. De Marokkaanse en Turkse huurders wonen vaker dan andere nationaliteiten in een woning in (*zeer*) *slechte staat*. Het onderscheid tussen eigenaars of huurders naar woonkwaliteit is voor deze twee nationaliteitsgroepen echter eerder gering. Bovendien leren de gegevens uit de SEE 2001 ons dat zelfs de Turkse en Marokkaanse huishoudens met twee inkomens minder uit de slechte woonsegmenten weggelaten en op het slechtere gedeelte van de woningmarkt blijven hangen. Zelfs als Turkse en Marokkaanse huishoudens in een financieel sterke(re) positie terecht komen, biedt hen dit dus nog geen hoge garanties op een betere huisvesting. Een ruimer gezinsbudget betekent vaak dat ze zich wel meer uit de slechtere huursectoren kunnen losmaken, maar ook meer op de slechtere koopmarkt terecht komen (Vanneste, Thomas & Goossens, 2001: 121-122).

Ook in de Woon survey 2005 wordt aandacht besteed aan de woonkwaliteit. Voor *de globale staat van de woning* wijzen de resultaten opnieuw op enig onderscheid tussen niet-EU-burgers en anderen. Deze bevindingen zijn echter moeilijker te interpreteren: niet-EU-burgers wonen minder vaak in goede woningen, maar tevens minder vaak in zeer slechte woningen.

Tabel 3.22 Staat van de woning (%), Vlaams Gewest 2005

Nationaliteit	Goed	Matig	Slecht	Zeer slecht	Totaal
Belg	66,0	24,9	8,3	0,8	100
Niet-Belg (EU-burger)	57,4	29,0	12,4	1,2	100
Overige	42,2	51,1	6,7	/	100

Bron Woonsurvey 2005

3.4.2.3 Betaalbaarheid

De gemiddelde maandelijkse huurprijzen op basis van de Woonsurvey 2005 werden opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 3.23 Gemiddelde maandelijkse huurprijs zonder kosten (in euro), Vlaams Gewest 2005

Totaal Vlaams Gewest	396
Belg	389
Niet-Belg EU-burger	615
Overige (N=45)	288

Bron Woonsurvey 2005

Opvallend hierbij is dat de gemiddelde maandelijkse huurprijs voor niet-Belgische EU-burgers meer dan 200 euro hoger ligt dan voor de Belgen. De huurprijs van de niet-EU-burgers ligt dan weer beduidend lager dan die van de Belgen. Deze prijzen weerspiegelen ook het huursegment waarin de verschillende groepen vertoeven.

Tabel 3.24 Totaalbedrag dat gespenseerd werd aan het verwerven van de woning (in euro), voor woningen verworven sinds 1995, opgedeeld naar kopers (aankoop en renovatie) en bouwers (bouwgrond en bouw) (gemiddelden), Vlaams Gewest 2005

	Kopers (gemiddelde)	Bouwers (gemiddelde)	Totaal (gemiddelde)
Totaal Vlaams Gewest	148 612	212 163	165 263
Belg	146 632	208 892	163 314
Niet-Belg EU-burger	189 777	293 121	209 726
Overige	95 748	/	95 747

Bron Woonsurvey 2005

Ook bij het betaalde aankoopbedrag voor een woning zien we eenzelfde tendens. Ook hier besteden EU-burgers gemiddeld beduidend meer dan Belgen en niet-EU-burgers beduidend minder dan Belgen.

3.4.3 Conclusies en aanbevelingen m.b.t. huisvesting

De belangrijkste vaststelling is dat de gegevens waarover we kunnen beschikken erg versnipperd en verouderd zijn. Deze gegevens tonen aan dat niet-EU-burgers, en vooral Turken en Marokkaanse huishoudens, vaker huren en minder vaak eigenaar zijn van een woning en dat zij in de minder goede huur- en koopsegmenten op de woningmarkt vertoeven (zowel als huurder als als eigenaar). Hun woonkwaliteit ligt lager (minder wooncomfort, oudere woningen, mindere kwaliteit), zij wonen in kleinere woningen, zijn meer geneigd om te verhuizen, zij wonen vaker in buurten waar meer niet-EU-burgers wonen, ...

Voor het opstellen van een monitor is het nodig dat eenzelfde indicator op verschillende momenten in de tijd gemeten kan worden. Er zijn in verschillende databanken op verschillende niveaus heel wat aanknopingspunten voor indicatoren rond huisvesting te vinden, die een input kunnen leveren voor een monitoring-systeem. Voor veel van deze databronnen is het echter niet mogelijk om de allochtone populatie of de populatie met een vreemde nationaliteit apart af te zonderen.

3.5 Welzijn en gezondheid

3.5.1 Indicatoren

3.5.1.1 Armoede

3.5.1.2 Gezondheid

Er zijn verschillende redenen aan te halen waarom gezondheid(szorg) een belangrijk domein is in de discussie rond integratie. Zo is het recht op gezondheid één van de sociale grondrechten. Tevens is het één van de weinige rechten - met name het recht op dringende medische hulp - die mensen zonder wettige verblijfsdocumenten in ons land (zouden moeten) kunnen afdwingen. Bovendien vormt gezondheid één van de meest fundamentele levensdomeinen waar nog steeds duidelijke sociale ongelijkheden en vormen van sociale uitsluiting bestaan (Levecque, Lodewyckx & van den Eeden, 2006: 3).

Toch dienen we ons de vraag te stellen of en in welke mate de gezondheid van allochtonen kan gerelateerd worden met hun (mate van) integratie. Gezondheid is immers ook afhankelijk van veel andere (al dan niet genetisch bepaalde) factoren (Janssens, 2004). Er zijn m.a.w. eventuele bezwaren in te brengen tegen 'ethnic monitoring' in de gezondheidszorg. Dit sluit tevens aan bij de bemerkingen die in de inleiding van deze publicatie opgenomen zijn m.b.t. de keuzes van domeinen

en indicatoren om integratie te monitoren. Wel is het van belang om de eventuele drempels die bepaalde groepen ervaren om toegang te krijgen tot de gezondheidszorg, zo goed mogelijk in beeld te brengen om zo beleidsgerichte maatregelen te kunnen nemen.

De belangrijkste bron van informatie over gezondheid en gezondheidszorg bij allochtonen (naar nationaliteit) in Vlaanderen (en Brussel) zijn de nationale gezondheidsenquêtes, tot nog toe afgenomen in 1997, 2001, 2004 en 2008.⁸

3.5.2 Armoede

3.5.2.1 Armoederisicograad

Uit internationaal onderzoek blijkt dat allochtonen vaak een zwakkere inkomenspositie en bijgevolg ook een verhoogd armoederisico hebben (Berthoud, 1997; Platt, 2002; Blume et al., 2003; Büchel & Frick, 2001).

In hun onderzoek “*De kleur van armoede*” belichten Van Robaeys et al. (2007) armoede in België vanuit de invalshoek van personen met een buitenlandse herkomst. Ze kwantificeren niet enkel armoede bij deze personen, maar gaan eveneens na hoe allochtonen armoede beleven. Dit laatste doen ze aan de hand van een kwalitatieve onderzoeksopzet waarbij halfopen diepte-interviews werden afgenomen bij 42 migranten. Voor de indicatoren rond armoede en inkomen voor de integratiemonitor zullen we ons in de eerste plaats richten op het kwantitatieve luik van hun studie.

De onderzoekers maakten gebruik van PSBH-data en gegevens afkomstig uit de Gezondheidsenquête 2001 die ze samenvoegden. In beide survey’s werd aan de respondenten gevraagd in welk land ze geboren zijn en welke nationaliteit ze hebben. Deze gegevens werden gebruikt om de al dan niet buitenlandse herkomst te bepalen van de respondent en zijn/haar kinderen.⁹

De belangrijkste indicator met betrekking tot inkomen en armoede is het *armoederisico* bij personen met een andere dan Belgische herkomst. De armoederisicograad wordt gedefinieerd als het % personen met een equivalent beschikbaar huishoudinkomen dat lager is dan 60% van het nationaal mediaan geëquivaliseerd inkomen.

⁸ Om over een voldoende grote steekproef te kunnen beschikken, is het aangewezen om verschillende golven samen te nemen om uitspraken te kunnen doen over allochtonen en autochtonen.

⁹ Een respondent die geboren is in Marokko en de Marokkaanse nationaliteit heeft wordt beschouwd als een persoon van buitenlandse herkomst. Indien deze persoon kinderen heeft, worden deze ook beschouwd als personen van buitenlandse herkomst

Hierbij aansluitend berekenden ze ook gemiddelde maandelijkse inkomens en de spreiding van verschillende groepen niet-Belgen binnen de inkomensquintielen.

Tabel 3.25 Aandeel personen die een inkomen hebben beneden de 60% mediaan armoedegrens (op basis van het equivalent beschikbaar inkomen)

	%
Totale bevolking	12,66
Personen van Belgische herkomst	10,16
Personen van Europese* herkomst	14,99
Personen van niet-Europese herkomst	29,85
Personen van Turkse herkomst	58,94
Personen van Marokkaanse herkomst	55,56
Personen van Italiaanse herkomst	21,49

* Italianen worden niet in deze groep opgenomen omdat ze een belangrijke migrantengroep vormen in België.

Bron Van Robaeys et al. (2007: 26) Gegevens afkomstig van de PSBH en de gezondheidsenquête, 2001

We zien in de bovenstaande tabel dat in 2001, 12,7% van de totale bevolking in België, een inkomen had dat lager was dan de armoedegrens.¹⁰ De resultaten tonen dat personen van Belgische herkomst met 10,2% lager scoren dan het gemiddelde voor de totale bevolking. Het risico voor armoede stijgt echter drastisch wanneer we kijken naar de groep personen van niet-Europese herkomst. Bij deze groep is het armoederisico bijna 30%. Indien we ons richten op enkele belangrijke groepen allochtonen in België dan zien we dat personen van Turkse herkomst het grootste risico hebben om arm te zijn, 58,9%. Voor personen met een Marokkaanse achtergrond ligt het risico enkele procentpunten lager, 55,6%. Voor een andere belangrijke migrantengroep, Italianen ligt het armoederisico een flink stuk lager vergeleken met hun collega's van Turkse en Marokkaanse herkomst. Toch is ook het armoederisico voor personen van Italiaanse herkomst nog steeds twee keer zo hoog als het risico voor personen van Belgische herkomst.

3.5.2.2 Gemiddeld beschikbaar inkomen

Het hogere armoederisico bij personen met een andere dan Belgische herkomst wijst erop dat ze minder financiële middelen ter beschikking hebben. Dit kan verschillende oorzaken hebben (geen of slechts beperkte inkomsten uit werk, moeten leven van een vervangingsinkomen, laag loon, enz.). De indicator *gemiddeld beschikbaar inkomen* geeft ons een beeld van de hoogte van het inkomen waarover personen van buitenlandse origine beschikken. Het gemiddeld beschikbaar inkomen waarover een huishouden beschikt, wordt als volgt bepaald. Om rekening te houden met de grootte en samenstelling van het huishouden, werd er met de OESO

¹⁰ Ook bij de EU-SILC wordt een armoedegrens van 60% van het equivalente¹⁰ mediane inkomen gehanteerd. Het meeste Europees armoedeonderzoek neemt deze definitie van de armoedegrens over.

schaal gewerkt (OECD equivalence scale). Deze schaal kent een gewicht toe van 1 aan de eerste volwassene in het huishouden, 0,5 aan elke bijkomende volwassene en 0,3 aan elk kind onder de 14 jaar. Het inkomensbedrag waarover een huishouden beschikt wordt dan gedeeld door de som van de gewichten en dit geeft het beschikbare geëquivaliseerd inkomen weer. Onderstaande tabel geeft het gemiddeld maandelijks inkomen naar land van herkomst.

Tabel 3.26 Gemiddeld maandelijks inkomen naar land van herkomst

Herkomst	Gemiddeld maandelijks geëquivaliseerd inkomen (in euro's)
België	1150,44
Europa	1148,64
Buiten Europa	950,72
Turkije	609,40
Marokko	742,37
Italië	963,49
Totale bevolking	1126,14

Bron Van Robaeys et al. (2007:28) Gegevens afkomstig van PSBH en de gezondheids-enquête, 2001

We zien dat het maandelijks *beschikbaar inkomen* voor personen van Belgische herkomst en personen uit een andere EU-land ongeveer hetzelfde is, voor beide groepen schommelde het gemiddeld inkomen in 2001 rond 1 150 Euro. Het gemiddelde voor de totale bevolking lag met 1 126 euro net iets lager.

Een uitzondering hierop was de groep Italianen. Voor deze groep bedroeg het gemiddeld maandelijks inkomen 963 euro.

Voor personen van Turkse en Marokkaanse herkomst lagen de gemiddelde beschikbare inkomens nog een stuk lager. Voor Turkse huishoudens bedroeg het gemiddelde inkomen 609 euro, voor Marokkaanse huishoudens bedroeg het 742 euro. Net zoals voor de indicator *armoederisico* hebben personen van Turkse herkomst het slechtste resultaat.

Uit bovenstaande tabel blijkt dat personen van niet-Europese herkomst, en in het bijzonder personen van Turkse of Marokkaanse herkomst, over beduidend lagere gemiddelde inkomsten beschikten dan Belgen of personen afkomstig uit een ander Europees land.

3.5.2.3 Spreiding in inkomensquintielen

Een ander indicator die ons kan inlichten over inkomensongelijkheid tussen personen van Belgische en buitenlandse herkomst is de verdeling van deze groepen over de verschillende inkomensquintielen.

Tabel 3.27 Spreiding in de inkomensquintielen naar land van herkomst

Herkomst	1ste quintiel	2e quintiel	3e quintiel	4e quintiel	5e quintiel
België	17,73	19,63	20,58	22,08	19,98
Europa	25,59	17,78	16,65	18,71	21,27
Buiten Europa	38,45	17,20	13,49	20,24	10,62
Turkije	67,56	20,99	8,78	2,67	0,00
Marokko	67,86	8,93	15,18	0,45	7,59
Italië	32,36	32,63	10,61	11,67	12,73
Totale bevolking	20,58	19,61	19,66	21,04	19,12

Bron Van Robaeys et al. (2007:28) Gegevens afkomstig van PSBH en de gezondheids-enquête, 2001

Het 1ste quintiel bevat de 20% laagste inkomens, het 5de quintiel de 20% hoogste inkomens. Bovenstaande tabel geeft de verdeling over de quintielen weer naar land van herkomst.

De Belgische huishoudens waren vrij gelijkmatig verdeeld over de verschillende inkomensquintielen. De grootste groep (22%) situeerde zich in het vierde inkomensquintiel. 17,7% van de huishoudens met Belgische herkomst bevond zich in het laagste quintiel.

Wanneer we kijken naar huishoudens met een Turkse of Marokkaanse achtergrond dan zagen we dat het overgrote deel (67%) van hen zich in het laagste quintiel bevond. De situatie voor Turken was echter nog slechter omdat ook nog eens een kleine 21% van hen in het tweede inkomensquintiel zat. Nemen we de twee laagste quintielen samen, dan stellen we vast dat meer dan 88% van de huishoudens met Turkse afkomst zich situeerde in deze quintielen. Bij Marokkaanse huishoudens was dit 77%.

Ook aan het andere eind van de inkomensverdeling blijkt de zwakke inkomenspositie van Turkse en Marokkaanse huishoudens. We vonden geen Turkse huishoudens terug in het hoogste inkomensquintiel. Van de Marokkaanse huishoudens had 7,5% een inkomen dat binnen het laatste quintiel viel. Bij Belgische huishoudens lag dit aandeel beduidend hoger, 19,9%.

Ook voor deze indicator hebben personen van Turkse herkomst de slechtste score en vinden we een sterke inkomensongelijkheid terug tussen personen van Belgische herkomst en personen van buitenlandse herkomst.

De hierboven besproken indicatoren zijn gebaseerd op weinig recente data (gegevens van 2001). Een actualisering van deze oefening is mogelijk door gebruik te maken van de EU-SILC-enquête. Deze bevat immers gegevens over de nationaliteit en het geboorteland van de respondenten en bevat bovendien ook inkomensgegevens.

3.5.2.4 Op basis van meer recente EU-SILC-data

Recent rapporteerden Van Haarlem e.a. (2011) de resultaten van een gelijkaardige oefening op basis van de EU-SILC data (gemiddelden genomen voor 2007, 2008 en 2009). Als personen van vreemde herkomst werden volgende categorieën beschouwd: de persoon heeft ofwel als eerste nationaliteit ofwel als tweede nationaliteit niet de Belgische nationaliteit of de persoon is niet geboren in België. Gezien de beperkte aanwezigheid van doelgroepen van vreemde herkomst onder de respondenten, presenteren we hier analyses op basis van het meerjarig gemiddelde over drie jaren nl. 2007, 2008 en 2009. Bovendien hebben de gegevens ook betrekking op België en niet enkel op het Vlaamse Gewest (Dierckx e.a., 2011).

Opnieuw liggen op basis van hun bevindingen de schattingen van de armoederisico's beduidend hoger bij personen van vreemde herkomst dan bij Belgen (Van Haarlem e.a., 2011, p. 186). Zeker bij personen van Marokkaanse herkomst is het armoederisico groot, net als bij personen van Turkse, Oost-Europese en niet-Europese origine.

Tabel 3.28 Armoederisico (aandeel personen die een inkomen hebben beneden de 60% mediaan armoedegrens) naar herkomst (in %)

	Armoederisico
Belg	12
Marokkaan	54
Turk	33
Zuid-Europeaan	22
Oost-Europeaan	36
Noordwest-Europeaan	18
Niet-Europeaan	37

Bron EU-SILC (meerjarig gemiddelde voor 2007, 2008, 2009, in Van Haarlem e.a., 2011, p. 186)

Ook de spreiding over inkomensquintielen werd nagegaan op basis van de gemiddelde EU-SILC-resultaten van 2007, 2008 en 2009 (Van Haarlem e.a., 2011, p. 186). Op basis van deze gegevens blijkt dat:

Tabel 3.29 Spreiding in de inkomensquintielen naar land van herkomst

Herkomst	1ste quintiel	2e quintiel	3e quintiel	4e quintiel	5e quintiel
Belg	16	19	21	22	21
Marokkaan	67	22	6	4	1
Turk	50	27	16	5	2
Zuid-Europeaan	30	27	15	14	14
Oost-Europeaan	44	23	14	9	10
Noordwest-Europeaan	22	21	18	15	24
Niet-Europeaan	45	24	13	10	9

Bron EU-SILC (meerjarig gemiddelde voor 2007, 2008, 2009, in Van Haarlem e.a., 20011, p. 186)

Daar waar de Belgen ongeveer gelijk verdeeld zijn over de 5 quintielen, is dit niet het geval voor de personen van niet-Belgische herkomst. Zo bevindt 67% van de Marokkanen zich in de laagste inkomensquintiel en zelfs 89% bevindt zich in de twee laagste inkomensquintielen. Ook personen van Turkse herkomst hebben een lager beschikbaar inkomen: 77% bevindt zich in de twee laagste inkomensquintielen. 69% van de niet-Europeanen, 67% van de Oost-Europeanen en 57% van de Zuid-Europeanen bevinden zich in de twee laagste inkomensquintielen. Enkel de Noordwest-Europeanen benaderen het profiel van de Belgen met toch een sterkere aanwezigheid binnen de lagere inkomensquintielen en, opvallend, binnen het hoogste quintiel.

3.5.2.5 Besluit

Aan de hand van een aantal indicatoren werd de *inkomenssituatie* van autochtonen en allochtonen in kaart gebracht. Net zoals voor de andere domeinen, stelden we ook voor het domein inkomen belangrijke verschillen vast tussen autochtonen en allochtonen. Vooral allochtonen van niet-westerse herkomst, Turken en Marokkanen bevinden zich in een precaire financiële situatie die beduidend slechter is dan die van autochtonen. Ook Italianen scoren slechter dan Belgen, maar hebben het financieel toch nog heel wat beter vergeleken met Turken en Marokkanen.

3.5.3 Gezondheid

3.5.3.1 Algemene gezondheidsstatus

Gebaseerd op de nationale gezondheidsenquête (HIS), afgenomen in 1997, 2001 en 2004. (Levecque e.a., 2006: 18), stelden de auteurs vast dat Turken en Marokkanen vaker kampen met een redelijk slechte tot zeer slechte algemene gezondheid. Quasi één op de drie Turken en Marokkanen heeft te kampen met een slechte tot zeer slechte gezondheid.

Tabel 3.30 Prevalentie van subjectieve gezondheid bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (in%)

	Belgen	GIS	EU zonder GIS	Turken en Marokkanen	Andere
Algemene gezondheid is redelijk, slecht tot zeer slecht	19,84	19,15	24,19	30,00	18,11

Bron Health Interview Survey 1997-2001-2004 in: Levecque e.a., 2006: 23

Deze resultaten worden bevestigd door meer recente bevindingen op basis van de EU-SILC-enquête (Van Haarlem e.a., 20011, p. 195). De vraagstelling met betrekking tot de subjectieve gezondheidservaring toont aan dat 16% van de Marokkanen, Turken en Zuid-Europeanen aangeeft over een zeer slechte of slechte gezondheid te beschikken, t.o.v. 8% van de Belgen, Noordwest-Europeanen en Niet-Europeanen en 10% van de Oost-Europeanen.

Onderstaand cijfermateriaal toont tevens aan dat voornamelijk Turken en Marokkanen zich vaker depressief voelen. Deze nationaliteitsgroepen rapporteren ook vaker ernstige somatische klachten. Op basis van deze cijfers stellen we ook vast dat ernstige angsten vaker voorkomen bij Turken en Marokkanen dan bij de andere groepen; een samenhang met depressieve klachten lijkt niet uit te sluiten.

Tabel 3.31 Prevalentie van mentale gezondheidsproblemen bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)

2001-2004 (individuen vanaf 15 jaar, N=7 651)	Belgen	GIS	EU zonder GIS	Turken en Marokkanen	Andere
Ernstige depressie	7,04	3,79	7,19	24,35	8,33
Ernstige angsten	5,25	1,19	5,09	12,53	5,95
Ernstige somatische klachten	7,32	11,19	4,84	30,80	7,85
Ernstige slaapproblemen	19,78	36,18	13,83	19,65	16,58

Bron Health Interview Survey 1997-2001-2004 in: Levecque e.a., 2006: 30

3.5.3.2 Toegang tot gezondheidszorg

Voor alle nationaliteitsgroepen is het een gewone praktijk dat zij een vaste huisarts hebben. Het gemiddeld aantal bezoeken aan de huisarts ligt wel beduidend lager bij Turken en Marokkanen dan bij de andere bevolkingsgroepen. Waar autochtone Belgen bijna 5 keer per jaar naar de huisarts gaan, ligt dit bij Turken en Marokkanen rond de 3 bezoeken per jaar.

Tabel 3.32 Contacten met de huisarts bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)

1997-2001-2004 (alle individuen, N=12 670)	Belgen	GIS	EU zonder GIS	Turken en Marokkanen	Andere
Vaste huisarts	96,73	93,51	92,99	94,51	89,23
In het afgelopen jaar contact gehad met de huisarts	80,84	74,97	69,05	70,84	72,43
Gemiddeld aantal contacten met de huisarts per jaar	4,90	4,65	4,84	2,69	3,36
<i>Soort huisartsenpraktijk</i>					
Solopraktijk	70,49	78,30	65,14	68,69	75,28
Duopraktijk	21,19	17,19	25,25	21,69	20,93
Groepspraktijk	8,32	4,51	9,61	9,61	3,79

Bron Health Interview Survey 1997-2001-2004 in: Levecque e.a., 2006: 65

We stellen vast dat niet-EU-burgers, en dan vnl. Turken en Marokkanen, minder vaak voorgeschreven geneesmiddelen gebruiken dan Belgen en EU-burgers. Niet-voorgeschreven geneesmiddelen worden door de groep van Turken en Marokkanen wel vaker genomen, terwijl andere nationaliteitsgroepen hier minder vaak beroep op doen.

Tabel 3.33 Gebruik van geneesmiddelen bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)

1997-2001-2004 (alle individuen, N=12 670)	Belgen	GIS	EU zonder GIS	Turken en Marokkanen	Andere
In de afgelopen 2 weken een voorgeschreven geneesmiddel gebruikt	47,06	43,42	50,31	25,66	37,44
In de afgelopen 2 weken een niet-voorgeschreven geneesmiddel gebruikt	26,52	22,08	22,08	29,63	25,35

Bron Health Interview Survey 1997-2001-2004 in: Levecque e.a., 2006: 77

De onderstaande resultaten tonen dat vooral Belgen lijken beïnvloed te worden door griepcampagnes. Zij laten zich van alle bevolkingsgroepen het vaakst tegen griep vaccineren. Daarnaast blijken vooral EU-burgers zich vaker te laten vaccineren tegen tetanus en hepatitis B, ook het merendeel van de Turken en Marokkanen heeft zich gedurende de laatste 10 jaar laten vaccineren tegen tetanus. Mogelijke verklaring hiervoor kan eventueel schuilen in het profiel en eventueel reisgedrag van deze groepen.

Tabel 3.34 Vaccinatiegraad bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)

	Belgen	GIS	EU zonder GIS	Turken en Marokkanen	Andere
<i>2001-2004 (alle individuen, N=9 002)</i>					
Bezit van vaccinatiekaart	47,46	52,00	43,34	39,92	39,21
In afgelopen 10 jaar gevaccineerd tegen hepatitis B	27,76	39,95	30,97	24,39	24,59
<i>1997-2001-2004 (alle individuen vanaf 15 jaar, N=10 692)</i>					
In afgelopen 10 jaar gevaccineerd tegen tetanus	59,72	71,90	55,57	67,65	50,69
In afgelopen 12 maanden gevaccineerd tegen griep	20,89	15,29	16,54	11,00	8,97

Bron Health Interview Survey 1997-2001-2004 in: Levecque e.a., 2006: 55

De Health Interview Survey geeft ons ook informatie rond kankeropsporing bij de verschillende groepen van de Vlaamse bevolking.

Tabel 3.35 Kankeropsporing bij de bevolking in Vlaanderen, naar nationaliteitsgroep (%)

1997-2001-2004 (alle vrouwen vanaf 15 jaar, N=6 168)	Belgen	GIS	EU zonder GIS	Turken en Marokkanen	Andere
In het afgelopen jaar zelf borstonderzoek doen	56,13	70,40	57,15	35,36	41,14
In afgelopen jaar borsten klinisch laten onderzoeken	56,22	73,42	49,07	26,20	43,49
In afgelopen 2 jaar een mammografie laten uitvoeren	28,06	59,43	45,33	9,77	16,27
In afgelopen 3 jaar een baarmoederhalskankertest laten uitvoeren	58,97	64,79	59,28	32,00	52,21

Bron Health Interview Survey 1997-2001-2004 in: Levecque e.a., 2006: 60

Campagnes voor preventief kankeronderzoek lijken ook minder effect te hebben op de groep van Turken en Marokkanen dan op de andere nationaliteitsgroepen, preventieve kankerscreenings laten zij minder vaak uitvoeren in vergelijking met andere nationaliteitsgroepen.

3.5.3.3 Samenvatting

In deze paragraaf hebben we de belangrijkste indicatoren die worden aangehaald op een rijtje gezet. Toch willen we de kritische vraag stellen of en in welke mate de gezondheid van allochtonen kan gerelateerd worden aan de mate van integratie. M.a.w. zijn gezondheidsindicatoren wel goede integratie-indicatoren? Dit is een vraag die in samenspraak met de beleidsmakers moet besproken worden, omdat er geen klaar en eenduidig antwoord op bestaat. Sommige auteurs stellen van wel, andere stellen van niet.

Indien we kijken naar het beschikbare cijfermateriaal, vormen de nationale gezondheidsenquêtes en de EU-SILC de belangrijkste bronnen van informatie. Uit het cijfermateriaal blijkt dat Turken en Marokkanen vaker kampen met een redelijk slechte tot zeer slechte algemene gezondheid. Wat psychisch onwelbevinden betreft en angstgevoelens voelen voornamelijk Turken en Marokkanen zich vaker depressief. Turken en Marokkanen hebben even vaak een vaste huisarts maar gaan er minder vaak naar toe. Bovendien worden Turken en Marokkanen ook minder aangesproken door preventieve vaccinatiecampagnes of screenings. We kunnen veronderstellen dat naast culturele verschillen, ook andere drempels (kostprijs, taal, bereikbaarheid, ...) een rol spelen in de toegankelijkheid van de gezondheidszorg voor bepaalde doelgroepen.

3.6 Gedeeld en actief burgerschap

Voor invulling van dit domein zijn we volledig afhankelijk van resultaten van bevestigingen en survey's die in dit verband gehouden worden zoals de Sociaal Culturele vragenlijst (SCV), de Survey Gelijke kansen, de Survey Integratie, ...

De SVR bracht in de recente VRIND-publicatie (SVR 2011) verslag uit over de bevindingen van de SCV. Zo bleek uit de resultaten van 2010 dat 35% van de Vlamingen vaak in contact komt met mensen van een andere cultuur.

Ook werden verschillende stellingen die opgenomen waren in de SCV-module met betrekking tot de houding tegenover vreemdelingen en tegenover migratie samengebracht tot één, samengestelde variabele. Hieruit bleek dat de houding t.o.v. vreemdelingen tussen 2002 en 2008 nauwelijks veranderd is. Ook bleek dat vrouwen iets negatiever tegenover vreemdelingen staan dan mannen, maar overduidelijk was het gegeven dat intolerantie ten aanzien van vreemdelingen toeneemt met de leeftijd en afneemt naarmate men hogergeschoold is.

Valgaeren (2011) concludeerde op basis van de resultaten van de Survey Gelijke Kansen dat niet-Europese allochtonen vaker van zichzelf vinden dat ze kansen hebben gemist op de arbeidsmarkt dan autochtone en Europese respondenten. Iets meer dan 40% van de niet-Europese allochtonen wijt de gemiste kansen aan hun herkomst. Mogelijk zijn (al dan niet subtiele) vormen van discriminatie hiervan de oorzaak.

Vancluyse & Henneau (2011) besloten op basis van een bevestiging van 400 Poolse respondenten uit Antwerpen dat discriminatie-ervaringen voorkomen bij een groot aandeel inwoners van Poolse afkomst: ongeveer 45% van de respondenten heeft minstens één keer recent discriminatie ervaren. De auteurs stellen dat, hoewel men uiterst voorzichtig wil zijn, er nauwelijks verschillen lijken te zijn

tussen personen van Poolse afkomst uit deze bevraging en leden van de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen die enkele jaren geleden werden geïnterviewd (Vancluysen, Van Craen & Ackaert, 2009). Ook Vandezande e.a. (2010) stelden vast dat Turkse en Marokkaanse jongeren vaker ervaringen met discriminatie rapporteren dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Vancluysen & Henneau (2011) stellen wel dat de omstandigheden waarin personen van Poolse afkomst discriminatie ervaren anders zijn: zo staan contacten met een overheidsdienst (stadsdienst, districtshuis of OCMW) bovenaan in de rangschikking van omstandigheden, gevolgd door situaties op het werk. Daarnaast is een groot aandeel respondenten van oordeel dat de media, huiseigenaars en collega's op het werk leden van de Poolse gemeenschap benadelen ten opzichte van de autochtone meerderheid.

Taalbeheersing en taalkennis blijken belangrijke factoren. De analyses in verband met taal toonden volgens Vancluysen & Henneau (2011) aan dat ongeveer de helft van de Poolse respondenten Nederlands kan lezen en begrijpen. Echter, in hun dagelijkse communicatie gebruiken mensen van Poolse afkomst het Nederlands relatief weinig. Mensen die regelmatig contact hebben met mensen van Belgische afkomst, beheersen het Nederlands wel beter en gebruiken het vaker. Interetnische contacten blijken niet enkel van belang voor de talenkennis en taalbeheersing van personen van Poolse afkomst, een toename van contacten met de meerderheidsgroep blijkt ook gepaard te gaan met een sterkere identificatie met België, minder discriminatie-ervaringen en een positiever beeld over de meerderheidsgroep. Toch bestaat de vriendenkring van mensen van Poolse afkomst voornamelijk uit andere leden van de Poolse gemeenschap. In het verenigingsleven zijn personen van Poolse afkomst dan weer beperkt aanwezig: slechts 14% van de respondenten is in België lid van een vereniging of club. Net zoals Vancluysen, Van Craen & Ackaert (2009) enkele jaren geleden vaststelden bij personen van Marokkaanse en Turkse afkomst, geldt echter ook voor de Poolse gemeenschap dat meer contact in de eigen gemeenschap ook gepaard gaat met meer contact met de meerderheidsgroep.

Vancluysen, Van Craen & Ackaert (2009) stelden vast op basis van de Survey Integratie 2008 (een face-to-face bevraging van Turkse en Marokkaanse allochtonen in Antwerpen, Genk en Gent) dat 67% van de Marokkaanse en 57% van de Turkse allochtonen (heel) veel begrijpt van wat er in Nederlandstalige brieven of folders staat. Van wat mensen zeggen als die hen aanspreken in het Nederlands begrijpt 70% van de Marokkaanse en 66% van de Turkse allochtonen (heel) veel. In hun dagelijkse communicatie gebruiken 32% van de Marokkaanse en 47% van de Turkse allochtonen 'soms' of 'nooit' Nederlands. 53% van de Marokkaanse en 34% van de Turkse allochtonen zegt 'altijd' of 'meestal' Nederlands te spreken in het dagelijkse leven. Ook het mediagebruik en de contacten van allochtonen met autochtonen hangen samen met taalkennis en -gebruik. Tussen het kijken naar de

‘eigen’ media en Nederlands taalgebruik bestaat er een negatief verband. Verder wordt het Nederlands ook frequenter gebruikt en beter beheerst naarmate allochtonen vaker een babbeltje doen met autochtone burens.

4 | Besluit

Op basis van de bovenstaande bevindingen kunnen we besluiten dat de maatschappelijke participatie van personen van vreemde herkomst aan de Vlaamse samenleving nog steeds minder gunstig is dan de situatie van autochtone Vlamingen. En ook tussen personen van vreemde herkomst onderling, stellen we belangrijke verschillen vast.

Zo zien we dat personen met een vreemde nationaliteit niet-EU27, en dan vooral de vrouwen, zich vaker helemaal niet aanbieden op de arbeidsmarkt. De activiteitsgraad was het laagst bij Turkse en Marokkaanse vrouwen: 80% van deze vrouwen was inactief. De werkloosheidscijfers tonen aan dat, indien niet-Belgen zich toch aanbieden op de arbeidsmarkt, zij een hogere kans dan de Belgen hebben om geen job te vinden. De situatie is het meest dramatisch voor de groep van niet-EU27-burgers: bijna één op vier van de personen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, vindt geen job (t.o.v. 5% van de Belgen). En indien ze een job vinden, is de kans groter dat ze tewerk gesteld zijn in meer preciaire sectoren qua arbeidsvoorwaarden en –omstandigheden, zoals de sector van de horeca en de uitzendsector. De conjuncturele ommezwai sinds 2008 komt ook harder aan bij de groep van niet-EU27-burgers; het aantal werkzoekenden van vreemde origine niet-EU27 is gedurende en na de economische crisis sterker gestegen dan gemiddeld. Sinds 2007 is de stijging van het aantal nwwz van vreemde origine niet-EU27 drie keer groter dan van de nwwz van vreemde origine EU27.

Een belangrijke factor die in sterke mate iemands kansen op de arbeidsmarkt bepaalt, is het opleidingsniveau. Onderwijs is niet enkel een hefboom voor betere arbeidsmarktkansen, het wordt ook gezien als buffer tegen armoede en sociale uitsluiting; een hoge opleiding biedt een betere bescherming tegen armoede en resulteert in een lager armoederisico voor deze groep. Samengevat kunnen we stellen

dat de drie indicatoren die we hanteerden om de doorstroom van leerlingen in het lager en secundair onderwijs te monitoren (schoolse vertraging, de omvang van schoolse vertraging en zittenblijven) wijzen op belangrijke verschillen tussen leerlingen van Belgische nationaliteit en leerlingen met een vreemde nationaliteit. Leerlingen met vreemde nationaliteit scoren *slechter* op alle indicatoren: ze hebben vaker dan Belgische leerlingen een schoolse vertraging, de schoolse vertraging is groter en ook zittenblijven komt vaker voor bij leerlingen van vreemde nationaliteit. Deze achterstand start reeds in het kleuteronderwijs en wordt niet goedge maakt in het lager en secundair onderwijs.

We zien echter wel dat de cijfers een positieve trend vertonen en dat de kloof met de Belgische leerlingen afneemt. Dit kan echter ook het gevolg zijn van het toenemend aantal leerlingen met een vreemde achtergrond in de groep leerlingen met Belgische nationaliteit waardoor de resultaten voor deze groep achteruitgaan. Het beschikbaar stellen van administratieve gegevens die toelaten om allochtone leerlingen te definiëren op basis van andere criteria dan nationaliteit zou positief bijdragen tot een betere kennis van hun onderwijspositie en wat er aan de basis ligt van de geobserveerde verschillen.

Allochtone leerlingen volgen in het secundair onderwijs vaker dan autochtone leerlingen minder prestigieuze en theoretische studierichtingen, en we vinden hen ook vaker terug in de B-stroom en het beroepsonderwijs.

Uit de resultaten van de PISA-enquête blijkt ook dat allochtone tweedegeneratieleerlingen zwakker presteren dan hun autochtone collega's en eerstegeneratieallochtonen. De trend is wel positief, de kloof wordt kleiner maar blijft aanzienlijk.

De instroom van allochtonen naar het hoger onderwijs is beperkter. De slaagkansen in het eerste jaar verschillen ook tussen allochtonen onderling, allochtonen met een Noord-Afrikaanse of Turkse achtergrond hebben lagere slaagkansen dan allochtonen die een andere regio van herkomst hebben. Vrouwelijke allochtonen scoren ook beter dan hun mannelijke collega's en dit patroon vinden we ook terug bij autochtonen.

Het recht op een behoorlijke huisvesting is één van de rechten opgenomen in onze Grondwet en krijgt tevens zijn vertaling in de Vlaamse Wooncode. Uit onderzoek blijkt echter dat allochtonen vaak gediscrimineerd worden op de huisvestingsmarkt. Een dak boven het hoofd en kwaliteitsvolle huisvesting zijn basisvoorwaarden om zich te kunnen integreren in de samenleving. De belangrijkste vaststelling is dat de gegevens waarover we kunnen beschikken om de woonsituatie van autochtonen en allochtonen in kaart te brengen, erg versnipperd en verouderd zijn. Deze gegevens tonen aan dat niet-EU-burgers, en vooral Turken en Marokkaanse huishoudens, vaker huren en minder vaak eigenaar zijn van een woning en dat zij in de minder goede huur- en koopsegmenten op de woningmarkt vertoeven (zowel als huurder als als eigenaar). Hun woonkwaliteit ligt lager

(minder wooncomfort, oudere woningen, mindere kwaliteit), zij wonen in kleinere woningen, zijn meer geneigd om te verhuizen, zij wonen vaker in buurten waar meer niet-EU-burgers wonen,...

Aan de hand van een aantal indicatoren werd de *inkomenssituatie* van autochtonen en allochtonen in kaart gebracht. Net zoals voor de andere domeinen, stelden we ook voor het domein inkomen belangrijke verschillen vast tussen autochtonen en allochtonen. Vooral allochtonen van niet-westerse herkomst, Turken en Marokkanen bevinden zich in een precare financiële situatie die beduidend slechter is dan die van autochtonen. Ook Italianen scoren slechter dan Belgen, maar hebben het financieel toch nog heel wat beter vergeleken met Turken en Marokkanen. Niet-EU-burgers moeten vaker rondkomen met een inkomen onder de armoedegrens.

Ook de gezondheidstoestand van niet-EU-burgers is minder positief dan de situatie van Belgen en EU-burgers. Zij kampen vaker met een redelijk slechte tot zeer slechte algemene gezondheid. Wat psychisch onwelbevinden betreft en angstgevoelens voelen voornamelijk Turken en Marokkanen zich vaker depressief. Turken en Marokkanen hebben even vaak een vaste huisarts maar gaan er minder vaak naar toe. Bovendien worden Turken en Marokkanen ook minder aangesproken door preventieve vaccinatiecampagnes of screenings. We kunnen veronderstellen dat naast culturele verschillen, ook andere drempels (kostprijs, taal, bereikbaarheid, ...) een rol spelen in de toegankelijkheid van de gezondheidszorg voor bepaalde doelgroepen.

Al deze gegevens tonen aan dat er nog werk aan de winkel is om de situatie en maatschappelijke participatie van allochtonen, en zeker van personen met een niet-EU-herkomst, te verbeteren. Zoals reeds toegelicht is integratie het resultaat van een tweerichtingsgebeuren. Enerzijds integreren personen van vreemde herkomst zich in de Vlaamse samenleving. Anderzijds dient deze samenleving op haar beurt middelen aan te rijken die kansen creëren opdat deze integratie kan plaatsvinden. De maatschappij past zich ook aan en verandert door de aanwezigheid van personen van buitenlandse origine. Integratie kan alleen kan slagen indien beide 'partijen' hun verantwoordelijkheden opnemen.

- BIJLAGEN -

bijlage 1 Mogelijke indicatoren

(Sannen & Lamberts, 2010)

b1.1 Arbeid en Tewerkstelling

Situatie-indicatoren
Activiteitsgraad
Inactiviteitsgraad
Werkzaamheidsgraad
Werkloosheidsgraad
Aantal niet-werkende werkzoekenden
In- en uitstroom van NWWZ naar en van de arbeidsmarkt (werk)
Aantal schoolverlaters dat na 1 jaar nog steeds ononderbroken werkloos is
Naar socio-economische positie (arbeiders/bediende/ambtenaar en loontrekkend/zelfstandig/helper)
Kwaliteit van de arbeid: loontrekkenden naar sector van tewerkstelling (nace-code)
Kwaliteit van de arbeid: loontrekkende naar bedrijfsgroote
Kwaliteit van de arbeid: zelfstandigen naar beroepsgroep
Kwaliteit van de arbeid: loontrekkenden voltijds of deeltijds
Kwaliteit van de arbeid: loontrekkenden naar loonindeling
Kwaliteit van de arbeid: loontrekkenden tewerkgesteld onder een uitzendcontract
Kwaliteit van de arbeid: jobzekerheid, jobmobiliteit en transities
Aantal zelfstandige starters/stoppers naar nationaliteit
Kwaliteit van de arbeid: jobzekerheid, jobmobiliteit en transities
Aantal zelfstandigen en hun activiteitsduur (na 5 jaar nog actief)
Kwaliteit van de arbeid: jobzekerheid, jobmobiliteit en transities
contractduur loontrekkenden
Kwaliteit van de arbeid: atypische arbeid (zaterdagwerk, zondagwerk, nachtarbeid, ploegenarbeid, avondwerk)
Kwaliteit van de arbeid: werkbaarheidsgraad naar nationaliteit
Kwaliteit van de arbeid: overgekwalificeerd/onderbenut
Institutionele-indicatoren
Trajectwerking voor werkzoekenden: deelname aan trajectwerking VDAB
Trajectwerking voor werkzoekenden: uitstroom na deelname aan trajectwerking VDAB en uitstroom naar werk
Maatregelen en programma's: aanwezigheid van allochtonen in WEP+ en uitstroom naar werk
Maatregelen en programma's: aanwezigheid van allochtonen in IBO
Maatregelen en programma's: aanwezigheid van allochtonen in invoegbedrijven, beschutte werkplaatsen, sociale werkplaatsen, arbeidszorg, overige tewerkstellingsmaatregelen
Maatregelen en programma's: aanwezigheid van allochtonen in alternerend leren en brugprojecten/aandeel lln. in deeltijds beroepssecundair onderwijs

Maatregelen en programma's: aanwezigheid van allochtonen in opleidingen ondernemerschap (instroom, doorstroom, uitstroom)
Maatregelen en programma's: aantal allochtonen in de vacatureverwijzingen VDAB
Maatregelen en programma's: plaatsingskans van allochtonen op vacatures
EAD-beleid: aantal diversiteitsplannen en vooropgestelde en behaalde streefcijfers
EAD-beleid: jobkanaal
Tewerkstellingssituatie van allochtonen binnen de Vlaamse overheid (overheid als voorbeeld)
Discriminatie op de arbeidsmarkt
Gedragsindicatoren
Zoekgedrag van werkzoekenden
Arbeidsmobiliteit
Houding ten opzichte van arbeid

b1.2 Onderwijs

Situatie-en gedragsindicatoren
Scholingsgraad bevolking
Participatie en niet-participatie van 2,5-3-jarigen aan kleuteronderwijs
Aandeel kleuters in gewoon en buitengewoon onderwijs
Aandeel leerlingen in gewoon en buitengewoon lager onderwijs
Aandeel leerlingen in gewoon en buitengewoon secundair onderwijs
Studie-oriëntatie en -keuze in het secundair onderwijs/getuigschrift secundair onderwijs naar studierichting (incl. deeltijds beroepssecundair onderwijs)
Aandeel leerlingen in hoger onderwijs
Studie-oriëntatie en -keuze in het hoger onderwijs
Schoolachterstand kleuteronderwijs
Schoolachterstand lager onderwijs
Schoolachterstand secundair onderwijs
Instroom in het hoger onderwijs
Problematische afwezigheden/spijbelen
Ongekwalificeerde uitstroom
Schoolse prestaties PISA
Institutionele indicatoren
OKAN Onthaalklas allochtone nieuwkomers
Aantal allochtone leerkrachten
Segregatie-index
sociale mix van scholen
Participatiebarometer

b1.3 Wonen en Huisvesting

Situatie-indicatoren
Kwaliteit van de woning:
comfort van de woning: woninggrootte en woningbezetting, comfort, fysieke staat, energiezuinigheid
Betaalbaarheid van de woning
Woonzekerheid
Woonomgeving:
- segregatie
- tevredenheid met woonomgeving, veiligheidsgevoel, verhuisgeneigdheid uit de buurt
Institutionele indicatoren
(toegankelijkheid) Sociale huisvesting: aandeel en wachttijd (te relateren aan aanbod)
Gebruik van verzekering gewaarborgd wonen (eigenaars)/huursubsidie
Gebruik van renovatiepremie
Discriminatieklachten
Toegankelijkheid/gelijke kansen private huurmarkt

b1.4 Welzijn en gezondheid

Situatie-en gedragsindicatoren
Armoede: - armoederisicograad gedefinieerd als het % personen met een equivalent beschikbaar huishoudinkomen dat lager is dan 60% van het nationaal mediaan huishoudinkomen - gemiddeld beschikbaar inkomen en spreiding over inkomensquintielen
Armoede: - subjectief armoederisico, gedefinieerd als het % personen die leven in huishouden waarvan de referentiepersoon aangeeft dat het huishouden zeer moeilijk of moeilijk rondkomt.
Armoede: - schulden: Het % personen dat leeft in een gezin met ten minste twee achterstallen voor één of meerdere basisbehoeften
Armoede: - niet-monetaire deprivatie: Het % personen dat leeft in een huishouden dat geconfronteerd wordt met tenminste twee van de vijf onderstaande problemen (omwille van financiële redenen) (1) Het vermijden van schulden (huur, afbetalingen), (2) Het zich niet kunnen veroorloven om 1 keer per jaar een week vakantie te nemen, weg van huis, (3) Het zich niet kunnen veroorloven om om de twee dagen een maaltijd met vlees/kip/vis, (4) zich niet kunnen veroorloven een onvoorziene uitgave van 750 Euro te doen, (5) het zich niet kunnen veroorloven de woning voldoende te verwarmen
Percentage kinderen onder de 12 jaar dat leeft in een gezin met een inkomen beneden de armoedegrens
Armoede en werk: - Het armoederisico van werkenden
Armoede en werk: Het % kinderen en volwassenen dat leeft in een huishouden waarin geen van de volwassen leden betaald werk heeft
Gezondheid: Algemene gezondheidsstatus
Gezondheid en armoede: Aandeel dat gezondheidszorg uitstelt omwille van financiële redenen
Preventieve gezondheidszorg: vaccinatiegraad, kanker screening,
Institutionele indicatoren
(Armoedereducerend effect van uitkeringen: Armoederisicograad voor en na het ontvangen van uitkeringen en betalen van belastingen.)
Gezondheid: toegang tot gezondheidsvoorzieningen
Kinderopvang
Gebruik van kinderopvang
Tewerkstelling van allochtonen in de kinderopvang
Tewerkstelling van allochtonen in de (preventieve) gezondheidszorg

b1.5 Cultuur, Jeugd, Sport, Media

Indicatoren
Deelname aan activiteiten en verenigingen
Tewerkstelling binnen de sector
Participatie in adviesraden en beoordelingscommissies
Participatie in Raden van Bestuur
Opname etnisch-culturele diversiteit binnen beleidsplannen
Visibiliteit cultuurproducten van allochtonen
Projecten in kader van participatiedecreet
Media

b1.6 Gedeeld en actief burgerschap

Situatie-en gedragsindicatoren
Interetnische contacten
Samenstelling van de buurt
Mate van discriminatie
Sociaal culturele context: tevredenheid levensaspecten, zorgen, toekomstverwachtingen, maatschappelijke problemen, sociale contacten, maatschappelijke betrokkenheid, solidariteit en gelijke kansen

Bibliografie

-
- Berthoud R.** (1997), 'Income and Standards of living' in Modood et al. Ethnic minorities in Britain. London: Policy Studies Institute.
- Blume K., Gustafsson B., Pedersen P. & Verner M.**(2003), A Tale of Two Countries: Poverty amongst immigrants in Denmark and Sweden since 1984 WIDER Discussion paper No. 2003/36.
- Büchel F. & Frick J.R.** (2001), Immigrants' in UK and in West Germany: Relative Income Positions, Income Portfolio, and Redistribution Effects. Paper presented at the British Household Panel Survey 2001 conference at the Institute for Social and Economic Research (ISER), University of Essex.
- CGKR** (2011), *Discriminatie en diversiteit*, Jaarverslag 2010. Brussel.
- De Peuter B., De Smedt J., Van Dooren W. & Bouckaert G.** (2007), *Handleiding beleidsevaluatie. Deel 2: Monitoring van beleid*, SBOV, Leuven.
- Departement Onderwijs** (2006), Zittenblijven, schoolse achterstand en slaagcijfers in het Vlaams Onderwijs, themanummer 6.
- Dierckx D., Vranken J., Coene J. & Van Haarlem A. (red)** (2011), *Armoede en sociale uitsluiting*, Jaarboek 2011, OASes, Acco-Leuven.
- Duquet N., Glorieux I., Laurijssen I. & Van Dorselaer Y.** (2006), *Wit krijgt schrijft beter. Schoolloopbanen van allochtone leerlingen in beeld*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn.
- Groenez S., Van den Brande I. & Nicaise I.** (2003), *Cijferboek Sociale Ongelijkheid in het Vlaamse Onderwijs*, LOA-rapport nr.10.
- Heylen K. e.a.** (2007), *Wonen in Vlaanderen. De resultaten van de Woonsurvey 2005 en de Uitwendige woonschouwing 2005*, Kenniscentrum voor duurzaam woonbeleid.
- Jacobs D., Rea A. & Hanquinet L.** (2007), Prestaties van de leerlingen van buitenlandse herkomst in België volgens de PISA-studie: vergelijking tussen de Franse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap. Brussel: Koning Boudewijn Stichting.
- Janssens A.** (2004), 'Gezondheid en allochtonen: wie is vreemd voor wie?' in: Timmerman C. e.a. (2004), *Wanneer wordt vreemd vreemd? De vreemde in beeldvorming, registratie en beleid*, Acco, Leuven, p. 185-202.
- Lamberts M.**, (2011), ZOEM 14 Steunpunt Gelijkekansenbeleid zoekt in op ... Belgen van vreemde herkomst in administratieve databanken, Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Lamberts M.** (2011a), *Analyse van meetsystemen voor allochtonen in een overheidscontext. Deel 1: Vergelijking vrijwillige registratie met gegevens op basis van*

administratieve databanken (intern rapport). HIVA-Dienst Emancipatiezaken Vlaamse Overheid.

Levecque K., Lodewyckx I. & van den Eeden S. (2006), *Gezondheid en gezondheidszorg bij allochtonen in Vlaanderen*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 129 p.

Levreau F., Nouwen W. & Clycq N. (2011), 'De onderwijspositie en –segregatie naar herkomst' in Dierckx D., Vranken J., Coene J. & Van Haarlem A. (red) (2011), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*. OASeS, Acco-Leuven.

Mahieu P. (2003) 'Allochtone jongeren in het onderwijs', *Over.Werk*, Tijdschrift van het steunpunt WAV, 13 (3):147-150.

Opdenakker M-C. & Hermans D. (2006), 'Allochtonen in en doorheen het onderwijs, oorzaken en verklaringen in: Sierens S., Van Houtte M., Loobuyck P., Delrue K. & Pelleriaux K (red.), *Onderwijs onderweg in de immigratiesamenleving*, Academia Press, 2006, p. 33-66.

Ouali N. & Rea A. (1995), *Insertion, discrimination, exclusion. Cursus scolaire et trajectoires d'insertion professionnelle de jeunes bruxellois*. Dossier TEF.

Pacolet J. & Mertens M. (eds) (1998), *Management contracts and performance indicators in the social housing sector. Belgian and European experiences*, HIVA/Vlaamse huisvestingsmaatschappij, Leuven/Brussel.

Platt L. (2002), *Parallel Lives? Poverty among Ethnic Minority Groups in Britain*, London, CPAG (Child Poverty Action Group).

Rottiers S., Defrancq E. & Rouwen E. (2004), *Allochtone studenten aan de UA, UA*.

Sannen L. & Lamberts M. (2010), *Naar een Vlaamse Integratiemonitor. Verslaggeving van interviews met sleutelfiguren van de Vlaamse administratie – 2010*, HIVA-Steunpunt Gelijkekansenbeleid (intern rapport voor de opdrachtgever).

Sannen L., Lamberts M., Morissens A. & Pauwels F. (2009), *De Vlaamse integratiekaart deel III. Naar een Vlaamse integratiemonitor*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 268 p.

Valgaeren E. (2011), *Het leven zoals het is en zou moeten zijn. De publieke opinie over gelijke kansen in Vlaanderen*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Vancluysen K. & Henneau S. (2011), *Vanuit Pools perspectief: Een bevraging van de Poolse gemeenschap in Antwerpen*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Vancluysen K., Vancaeren M., & Ackaert J. (2009), *Gekleurde steden. Autochtonen en allochtonen over samenleven*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Vandezande V., Fleischmann F., Baysu G., Swyngedouw M. & Phalet K. (2010), *Percepties van ongelijkheid van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie: resultaten van het TIES-onderzoek*, Stad Antwerpen, Antwerpen.

Van den Eede S., Wets J. & Levreau F. (2009), *De Vlaamse integratiekaart. Exploratieve literatuurstudie van het concept integratie*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Van Haarlem A., Coene J. & Lusyne P. (2011), 'De superdiversiteit van armoede en sociale uitsluiting' in Dierckx D., Vranken J., Coene J. & Van Haarlem A. (red) (2011), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011* OASeS, Acco-Leuven.

Van Rijn A.S. e.a. (2004), *De ontwikkeling van een Integratiekaart*. Cahier 2004-9, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, 91 p.

Van Robaeys B., Vranken J., Perrin N. & Martiniello M. (2007), *De kleur van armoede, armoede bij personen van buitenlandse herkomst*, Acco, Leuven-Voorburg.

Vanneste D., Thomas I. & Goossens L. (2001), *Woning en woonomgeving in België*, Sociaal-economische enquête 2001, 201 p.

SVR (2011), *Vlaamse regionale Indicatoren VRIND 2011*, Vlaamse Overheid.